

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 2.

VELJAČA 1929.

GOD XXV.

Prof. J. PASARIĆ:

ZAGREB

D^R. IVAN KRAJAČ

(Nastavak)

Otkriće o znamenitosti Dinare i pjesnika Zoranića u povijesti hrvatskog planinarstva.

Isto tako njegovi uzlazi na Dinaru (od kojih je opisao onaj iz g. 1924. u 1. i 2. br. »Hrv. Planinara« od g. 1925.) ne idu doduše u red prvih planinarskih uspona, ali mu ipak pripada nemala zasluga, što je prvi od hrvatskih planinara istaknuo znamenitost Dinare ne samo kao srca našega planinskog sustava na domaku Jadrana, nego i kao historijskoga ishodišta hrvatskoga planinarstva u vezi sa značajnim izvornim alpinističkim djelom hrvatskoga pjesnika Petra Zoranića. Dr. I. Krajač je naime već g. 1922. u svom vrlo važnom predavanju o alpinizmu na prvoj planinarskoj izložbi HPD središnjice u Zagrebu otkrio do tada nepoznatu činjenicu, da je prvi planinarski uspon na Dinaru, o kojem nam se sačuvao pisani spomen, bio onaj hrvatskoga pjesnika Petra Zoranića iz Nina g. 1536., što ga je opisao u svom pjesničkom djelu »Planine«. Tako se mi Hrvati možemo ponositi, da se u malenom kolu pretečā i prorokā modernog alpinizma uz pjesnika Petrarku (g. 1336.) i umjetnika Lionardo da Vinci (g. 1511.) nalazi kao treći hrvatski pjesnik Zoranić, koji je svoj uspon u spomenutom djelu opisao svojim narodnim jezikom g. 1536., dakle oko 20 godina prije nego se na planinarskom polju pojavio čuveni švicarski prirodoslovac Konrad Gessner (g. 1555.) sa svojim opisom Pilatusa na latinskom jeziku. »Tako mi Hrvati početke svijesnog modernog alpinizma u nas možemo da brojimo od istog časa, kada ih broji današnja svjetska civilizacija, a to imamo zahvaliti danas već tisućljetnom našem uskom dodiru sa zapadnom civilizacijom, našem geografskom položaju na razmeđu Istoka i Zapada i našoj baštini enoj osjećajnoj slavenskoj psihi«; — tim je riječima istaknuo znamen toga otkrića u gore spomenutom govoru. Potanje o tom pjesničkom djelu govori dr. I. Krajač u članku »Petar Zoranić« u br. 8.—12. jubilarnoga izdanja »Hrvatskoga Planinara« g. 1924., gdje ističe, da je pred 402 godine Zoranić izrekao tri velike

istine: »Prva je, koja iz čitavog djela provejava, a to jest: da samo kulturno hodanje po planinama vodi k cilju, t. j. ono, gdje ne rade samo noge, nego um i srce i duh, koji se narodno, estetski i etički podižu i jačaju. Druga sadrži stvarni program hrvatskoga planinarstva, a taj jest: konkretni pravac predobivanja našeg tla planinarstvu leži za nas u pravcu Velebita i preko njega u pravcu Dinare. Treća je istina Zoranićevo kulturno naziranje uopće i o položaju naše civilizacije. On našu kulturu vuče izravno od starih sredozemnih kultura, te svijesno nadovezuje na njih, ali je prožet duhom potpune samostalnosti u vlastitom narodnom jeziku.

Njegova je velika misao ona, koju su Hrvati živući uz Jadransko more zaista kroz poldrugo tisućljeće realizirali: kulturu i kulturni rad usvojiti i razviti u narodnom pravcu, a ne dati se odnaroditi. Takova zdrava narodna kultura znači otpornost protiv svake sile.

Sve to valja napose da upamte hrvatski planinari, hrvatski pisci i hrvatski umjetnici, pa da svoju dušu, dušu svog kraja i svog naroda traže u historijskoj narodnoj planini. Na planini će im domaće vile dati ispravno razumijevanje naše rase, našeg tla, civilizacije i naše snage, koja se poput Anteja osvježuje iz domaće grude i hridi.«

Reforme i nove smjernice hrvatskoga planinarstva.

Na svojim brojnim usponima i putima u domovini i u tuđini upoznao je na samom izvoru i često u znoju lica svoga ne samo prirodu visokih Alpa i drugih planinskih krajeva, nego i razgranjenu organizaciju modernog alpinizma kod naprednih zapadnih naroda. A kad je to praktično iskustvo popunio i studijem stručnih alpinističkih djela, istupio je kao reformator i ideolog hrvatskoga planinarstva. Neposredno iza spomenutog planinarskog prvijenca priopćio je dr. I. Krajač svoj prvi teoretski članak »Hrvatsko planinarstvo« u obnovljenom »Hrvatskom Planinaru« g. 1914. (br. 1. i 2.). To je u jednu ruku kritički osvrт na prvi, ne baš osobito plodni period hrvatskoga planinarstva (1874.-1910.), a u drugu prvi Krajačev nacrt potrebnih reforma i putokaz novih smjernica za budućnost. Po njegovu sudu starija naša generacija poznavala je alpinizam samo po imenu, te se nije brinula, da pokretu dade sadržaj. Nije bilo inicijative i pravog života, pa zato planinarstvo nije vršilo svoga kulturnog, narodnog i odgojnog poziva u širokim slojevima. U to doba pada planinarenje po Sljemenu i Jastrebarsko-samoborskom gorju, a samo se rijetko javljaju izleti na druge glavne naše planine, pa i ti se izvode više iz botaničkih ili drugih priro-

doslovnih interesa, nego iz čistih planinarskih i estetskih pobuda. Hrvatsko planinarstvo u to vrijeme nije imalo u domovini ni jedne vlastite kolibe, nego tek tri vidikovca (piramide) i par označenih putova. Međutim se Nijemci ugniježdiše na jednom od naših najljepših planinskih razgledišta, na Učki nad Opatijom, talijanski riječki alpinski klub izdaje knjigu o Kršu i Gorskem Kotaru i izvodi na našem teritoriju markacije, a najveću našu planinu Velebit posjećuju neprekidno Madžari, Nijemci i Talijani, a mi najrjeđe, i to samo sporadički. Rezultat toga doba jest dosta nepovoljan razmjer, u kojem se hrvatsko planinarstvo u tom periodu nalazilo prema razvoju planinarstva ne samo kod stranih kulturnih naroda, nego i kod naših susjeda Slovenaca. — Pošto je ovako kritički ocrtao početnički stadij našega planinarstva, s radošću ističe preokret, koji je nastao oko g. 1910. pristupom iskusnih mlađih planinara u društveni odbor. Sada se javlja svjesna spoznaja, da je žarište užeg hrvatskog planinarstva onaj sjajni vijenac planinskih kosa, koji se u neprekinutom vezu stere od kranjskog Snježnika pa do Obrovca, osobit radi čara svojih bezbrojnih sved novih i raznolikih izgleda na Jadransko more. Ta je spoznaja posve u skladu sa jednom u nas gotovo zaboravljenom kulturnom istinom našeg narodnog života: da je temelj našeg kulturno-narodnog razvitka i uspjeha pitanje: »hoćemo li znati i moći za nas sačuvati more i njegovu pozadinu«. A kao posljedica te spoznaje već se javljaju prvi uspjesi: mala mreža hrvatskih markacija u Gorskem Kotaru i na Velebitu; češće posjećivanje naših planina, otkrivanje novih uspona; razvijanje energije, inicijative i ustrajnosti, tih jedinih poluga svakog uspjeha; gradnja vlastitog planinarskog doma na Sljemenu, nagli porast članstva, osnutak ilustriranog planinarskog vjesnika» u »Vijencu«. Ali time nije iscrpena zadaća, koju imamo izvršiti.

Na pitanje: »što smo dužni jošte izvršiti, da ispunimo drugi stepen razvijanja hrvatskog planinarstva?« — odgovara dr. I. Krajač u drugom dijelu članka ovim konkretnim nacrtom radnog programa i novih smjernica: »Inicijative, ustrajnosti i uspjeha treba da bude u nama samima, a vanjski pojavi moraju tada teći sami od sebe. Neotklonivi ciljevi, koji se bezuvjetno i to u najkratčem vrijeme imaju izvršiti, bili bi po prilici ovi: Cijeli Velebit moramo učiniti definitivno u kulturnom pravcu hrvatskim.« Potrebno je u tu svrhu zidati kolibu na sjevernom Velebitu tako, da je prilaz i zimi moguć, a to je samo s morske strane pod vrhovima Zavižanske kose, koji su moru najbliži i s toga razloga za pogled najljepši. Druga je koliba potrebna u južnom Velebitu, i to na Dôcima blizu vrela Marasova pod Vaganskim vrhom. S vre-

menom ima se podići jošte jedna koliba u srednjem Velebitu, a zatim sve ove kolibe tako spojiti markiranim putovima, da se planinar može uspeti iz Senja, a sići sa Velebita kod Obrovca.

Pri tom ne pušta s vida čarobne Dolomite, Bijele Stijene i druge naše znamenite planine, ističući potrebu zidanja planinarskih koliba u blizini Bijelih Stijena i Bjelolasice, nadalje na Risnjaku, Kleku, Ivančici.

Pored toga dr. I. Krajač ovdje iznosi prvi put gotovu osnovu rada oko odgoja hrvatskog planinarskog podmlatka, za reformu društvenih pravila i za propagandu u prilog hrvatskog planinarskog društva u svim krajevima, gdje ima Hrvata.

U tom programatskom članku ima upravo klasično mjesto, gdje dr. I. Krajač ističe veliki odgojni elemenat planinarstva i njegovu važnost po narodno zdravlje, narodnu kulturu i narodni život. Njegove zdrave misli, i ako se u nas često citiraju, još se uvijek pre malo slijede i praktično primjenjuju u planinarenju, pa zato držim, da ne će biti na odmet, ako ih ovdje ponovim sa željom, da ih k srcu privine osobito naš planinarski podmladak:

»Ako se planinarstvo ne izrodi u natjecanje za rekordima, to ono odgaja čovjeka, jer ga priučava pouzdanju u vlastitu snagu i ocjenu vlastite snage, priučava ga inicijativi, ustrajnosti, energiji i jednostavnosti života. Ustrajno planinarenje jača i tijelo i duh, vodi čovjeka u krilo prirode, nude mu obilje duševne hrane i tjelesne okrepe, bistri mu misao, duh i čuvstvovanje. Planinarski izleti traže od čovjeka fizičku radnju mišica, povećavaju izmjenu sokova, pojačavaju koljanje krvi i potpuno disanje zdravog zraka. Konačno planinarstvo odgaja čovjeka estetski i narodno, jer mu pruža dosta prilike, da zorno upozna i živo uzljubi rođenu grudu. Nije dosta pjevati o domovini i nazdravljati joj pri čaši vina, već je treba s kraja na kraj na svoje rođene oči razgledati i lično upoznati njezine prirodne krasote. Zato ne valja budućoj generaciji samo teoretski propovijedati o apstinenciji, nego joj moramo pružiti priliku, da pokaže svoju životnu snagu, a to je moguće samo u prirodi, u planinarstvu kao racionalnom svladavanju tjelesnih naporu.

Došavši jednom do te spoznaje, dužni smo najmlađoj generaciji pružiti mogućnost takova odgoja, da je tako spasimo od alkohola, noćarenja, moralnih zabluda i njihovih žalosnih posljedica, među kojima je često prva: prerana smrt; pa da od mladih inteligenata stvorimo ljudе sa zalihom zdravlja, sposobne za život, za borbu, sa jasnim ciljevima i čvrstom energijom; koji će živjeti radi borbe i uspjeha, a ne će se plašiti života i iz njega se povlačiti.«

Tko da u toj pregnantnoj karakteristici svijesnog alpinizma ne vidi krepki duh i životni ideal engleskoga omladinskoga odgoja? Zato nije tek puki slučaj, što se to visoko shvaćanje alpinizma potpuno podudara s ideologijom, što ju je netom capt. G. Finch, jedan od prvaka engleskih alpinista, razvio u završnim akordima svoga sjajnog predavanja o Mount Everestu.

(Svršit će se)

Dr. SMILJANA MIKAČIĆ:

SPLIT

PLANINA I ZDRAVLJE

Neiskazani sklad i blaga smirenost visina donose osjećaj, da smo i mi čestica kozmosa, dio te ljepote, i bude panteistički kult prirode — široku prostranu vjeru, koja obuhvata i nebo i zemlju i sve ljudе. Vedrina i harmonija vrhova, širina dalekih vidika jačaju volju za ljepšim i boljim životom, čežnju za srećom sviju.

Dok se u čilosti duha budi izvor radosti i dobrote za sve, koji nas okružuju, u tijelu rađaju se vrela nove, nepoznate snage.

Psihički faktori brda dobri su naši stari znanci, a fiziološki je planina vrelo života i tjelesne energije za starosjedioce, te pruža punim pregrštima zdravima otpornost, a bolesnima zdravlje.

U čemu se sastoji to trajno djelovanje prirodne moći, da stvara otpornu rasu brđana, i da k njoj hrle zdravi i bolesni?

I. O fiziološkom djelovanju planine.

Fiziološki djeluje planina kompleksom sviju faktora, i to:

1. Sastavnim dijelovima atmosfere, sadržajem kisika, ozona, radioaktivne emanacije i smanjenjem tlaka;
2. čistotom zraka bez prašine, vlage i magle;
3. obiljem sunca i svjetlosti te naročitim sastavom svjetla;
4. geološkim sastavom tla i vodom, koji su važni za konstituciju i karakter;
5. brdskom klimom, kao produktom svih meteoroloških elemenata.

Sve je to od važnosti za čovječji organizam, i mi ćemo te faktore zasebno i potanje analizirati. Produkt svega toga je zdravlje i prirodna otpornost gorštaka, jer oni žive daleko od grada, rijetko nastanjeni na čistom zraku, te ne poznaju bolesti pluća ni živaca.

Kulturni čovjek premalo iskorišćava sve, što mu priroda u dodiru sa njime može da pruži, naročito u mladosti, kad organizam najbolje reagira.

Dok su Kitajci i Indijci u mistici svoje duše obožavali visoke planine, a drugi stari narodi prinosili žrtve na njihovim vrhovima,

mi danas, uz njihovu ljepotu, shvaćamo i praktičnu njihovu vrijednost za zdravlje i otpornost čovječju.

Atmosfera.

Sastavni dijelovi atmosfere važni su za čovjeka već u nizini, ali od naročite su važnosti, kad penjanjem na visinu te uvjete izmjenimo, jer na te nagle ili postepene promjene čovječji organizam prema svojoj konstituciji razno reagira. Zrak je najpotrebnija hrana organizma, jer ga jednim udisajem unosimo $\frac{1}{2}$ l, a u jednoj minuti 8 litara u naše tijelo, pa prema tome uvijek istu količinu njegova najvažnijeg dijela kisika (od kojeg se nalazi oko $\frac{1}{5}$ u vazduhu 21%).

Od iste važnosti na sastav zraka, a prema tome i na čovječji organizam je tlak zraka, koji pri morskoj površini na prostor od 1 cm² (pri 0 st. C.) odgovara tlaku od 760 mm žive, a jednak je jednom kilogramu. Na cijelo čovječje tijelo iznosi tlak zraka 20.000 kg, ali se on ne osjeća, jer djeluje sa svih strana.

Pri dizanju na visinu zračni tlak pada (jer je stup zraka, koji tlači, manji) i to pri srednjoj temperaturi za 1 mm žive na svakih 10—12 metara uspona.

Naravski padanje tlaka ovisi o temperaturi.

Na visini od 1000 m tlak zraka iznosi 670 mm žive

»	»	»	2000	»	»	»	590	»	»
---	---	---	------	---	---	---	-----	---	---

»	»	»	3000	»	»	»	520	»	»
---	---	---	------	---	---	---	-----	---	---

Na Mont Blancu	»	4800	»	»	»	»	420	»	»
----------------	---	------	---	---	---	---	-----	---	---

Pošto tlak prema udaljenosti od morske površine neprestano pada, to praktično računamo prestajanje atmosfere na visini od 60 km, jer tlak iznosi samo 0.05, i ako se ona faktično proteže na 300 km visine.

Paralelno s padanjem tlaka i zrak je mnogo rjeđi, jer netlačen zauzima veći volumen, pa je istodobno sadržina kisika u zraku mnogo manja. Odrasli čovjek normalno udiše oko 600 l kisika dnevno, pa ga disanjem vezuje za hemoglobin (boju crvenih krvnih zrnaca) i to sačinjava najviši dio unutarnje ishrane.

Na izmijenjeni tlak zraka i smanjenu količinu kisika organizam reagira pojačavanjem svih svojih funkcija. Nastava li čovjek normalno na velikim visinama, to se on na te promjene prilagođuje. Pređe li pak odjednom iz nizina u visine, to njegov organizam reagira većim, t. j. ubrzanim radom srca, pluća i promjenom sastava krvi.

Povoljno djelovanje visine na čovječji organizam.

Pošto je manji pritisak na pluća, prsni koš i cijelu površinu kože, srce nalazi manje otpora pri svom radu, pa se manje umara i njegov rad postepeno pojačava. Prema studijama na stanovnicima Alpa i dolina, Strohl je utvrdio na visini povećanje radnog srčanog mišića.

Radi pomanjkanja kisika u organizmu rad srca je pojačan, pa je bilo ubrzano.

Na visini od 1000 m bilo je brže za 4—5 udara u min.

» » » 4000 » » » » 12—20 » » »

Na umanjeni tlak zraka i kisika organizam reagira izmjenom krvnog sastava i to naročito umnožavanjem crvenih krvnih zrnaca, povećanjem hemoglobina, a prema tome i uvećanjem specifične težine krvi. Ranije se držalo, da su te promjene prividne poradi kontrakcije perifernih kapilara, ali je Bürker u Davosu (1860 m) ustanovio povećanje crvenih krvnih zrnaca za 4—10%, a hemoglobina za 7—10% i to s individualnim promjenama.

Prema Jacobi-u na nižim visinama (do 2000 m) zbog smanjenog

„KRAJAČEVA KUĆA“ H. P. D. NA ZAVIŽANU 1600 m (SJEV. VELEBITA)

Foto: Dr. I. Krajač

tlaka proširuju se periferne kapilare, pa unutarnji organi oskudjevaju na kisiku, te organizam reagira stvaranjem krvnih zrnaca.

Valjda nedovoljno oksidirana krv draži koštanu moždinu. Na većim visinama djeluje direktno pomanjkanje kisika. Prema tome imaju ljudi na planinama prosječno 6—7 milijuna u jednom mm³. (Normalno 5 milijuna). Sve su te reakcije najjače i najbrže kod mlađih i za prve 2—3 sedmice. Kasnije se čovjek prilagođuje novim uvjetima, a vraćanjem u nizinu zdrav se organizam vraća na normalu.

Na smanjenje tlaka zraka i kisika organizam reagira dubljim, bržim i obilnjim disanjem i to pri radu 4—16 udisaja više u jednoj minuti (valjda nedovoljno oksidirana krv draži centrum za disanje). Ubrzano disanje javlja se već iznad 600 m i traje, dok se organizam ne prilagodi, a zatim se dublje i sporije diše. Većim rastezanjem i provjetravanjem pluća uvećava se vitalni kapacitet pluća, t. j. volu-

men udisaja i tako se prsnici koš proširuje. Po Veberu iza 3—12 mjeseci zadržavanja na visini prsnici se koš proširuje za $2\frac{1}{2}$ cm.

Nepovoljni uticaj promijenjenog sastava zraka.

Slabiji organizam ne može izdržati promjene velikih visina, pa se smanji njegova otpornost. Zbog smanjenog tlaka prošire se jako kapilare na koži i sluzokoži, pa lako nastaje krvarenje (nos, pluća). Poradi nejednakog tlaka izboči se bubrežica opna u ušima prema vani, te treba otvaranjem usta tlak zraka izjednačiti. Na smanjenje kisika zdravi organizam reagira već spomenutim ubrzanim funkcijama. Pri nagloj promjeni slabiji nije u stanju da kompenzira, pa naglo požuti, mišići omlitave i javlja se t. z. planinska bolest.

Smanjenje kisika.

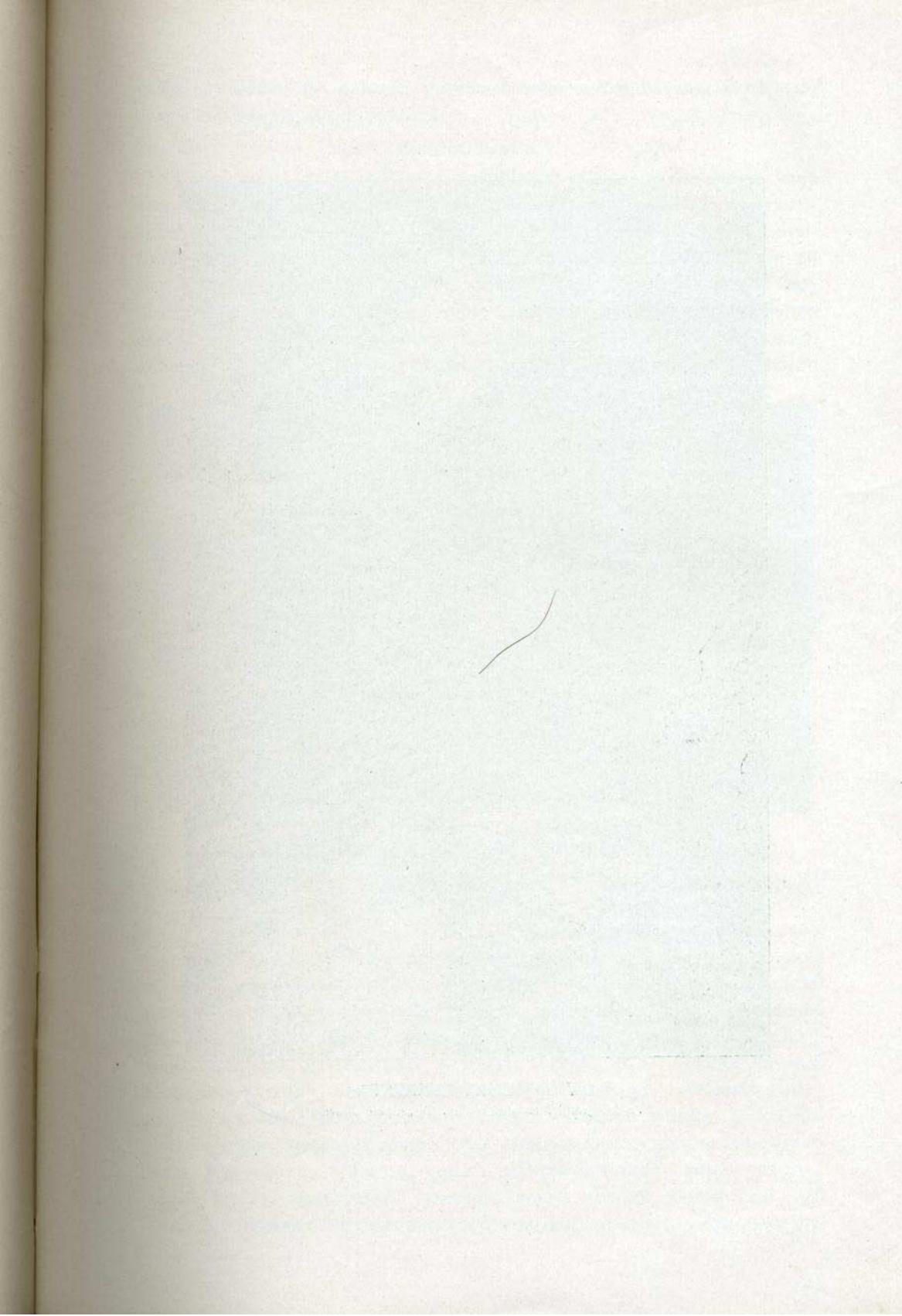
Na visini od 2000 do 2500 m pada na	1/4 (16%)
» » » 3500 m	» » 1/3 (14%)
» » » 5000 m	» » 1/2 (11%)

Sadrži li zrak manje od 11%, to nastaju poteškoće, a pri 7% može nastupiti smrt.

Planinska bolest (obično iznad 3—4000 m) nastaje penjanjem u velike visine, a očituje se udaranjem srca, jakom umornošću, kratkim disanjem, boli glave, a kasnije nesvješću i krvarenjem iz nosa i srca. Sa apsolutnim mirom i doličnim protumjerama nestaje tih simptoma. Jačanjem bila, pojačanjem dubine disanja, a kasnije povećanjem broja crvenih zrnaca izjednačuje se manjak na kisiku. Uspinjanje na visinu je već naporan rad, pa kao svaki rad potrebuje više kisika, jer su sve životne funkcije pojačane. Kako je kisik na visini znatno smanjen, a djelovanje suhog zraka u kretanju, jako zračenje sunca i uvećani rad pojačavaju oksidaciju, pa se pomanjkanje kisika zapaža ranije, nego to odgovara atmosferskom razrijedjenju. Pri udisanju čistog kisika odmah nestaje tih pojava. U zrakoplovstvu se te pojave javljaju u mnogo većim visinama (obično 6—7000 m), jer izostaje naporni tjelesni rad. Zato je shvatljivo, da je uz upotrebu komprimiranog kisika Dr. Bergson Nijemac već 1894. god. dosegao visinu od preko 9000 m, a sad su Švicari preko 11.000 m.

Uz promijenjeni sastav zraka na visini pridolazi i ozon (zgusnuti molekul kisika), koji nastaje u slobodnoj prirodi iza velikih oluja i kiša pri električnim pojavama. I ako je jako oksidaciono svojstvo, u prirodi se nalazi vrlo razrijeden, te ne može da djeluje dezinfekcijozno, već jedino kazuje, da je zrak bez organske prašine i drugih škodnih produkata, te osvježuje atmosferu.

Prema Saakeu je radioaktivna emanacija zraka na visini jača i to u Arosi (1800 m) 3 puta veća nego u nizini. Za korisno djelo-

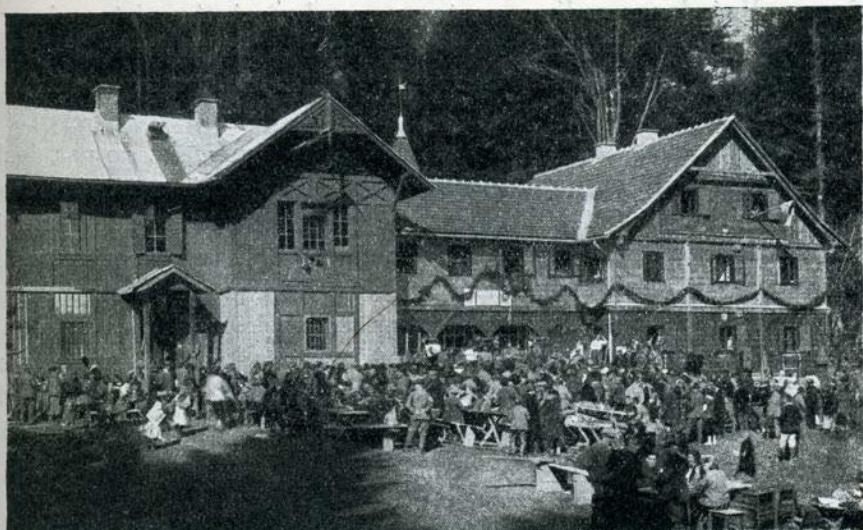

VRH MOUNT EVERESTA
Po fotografiji Mr. Somervell-a. (Iz „Alpine Journal“)

vanje morala bi se nalaziti u mnogo većim količinama, i ako joj neki i ovako pripisuju važnost.

Čistota zraka.

Zrak se na visini odlikuje naročitom idealnom čistotom, koja nema prašine ni mikroorganizama. Na nizini, a naročito u gradovima, obiluje zrak prašinom, pa se o njegove čestice hvata kondenzirana para, te stvara maglu i oblake. Prašina iz zraka taloži se na sluznicama pluća. Ako je oštra, pozleđuje ih, prodire u tkivo, pa time pluća gube na elasticitetu i javljaju se kronični katari. Skupa sa prašinom pomiješane su i klice i to obično 500—1000 klica u jednom m^3 , a pri tom 100—200 bakcila, koji su od važnosti za širenje kužnih

„TOMISLAVOV DOM“ NA MEDVEDNICI (SLJEME) 935 m.

bolesti. Na visinama iznad 1000 m klica je prava rijetkost, iznad 2000 m očišćen je zrak od svake prašine i klica.

Djelovanje svjetla i sunca.

Da je sunčana energija pravi izvor života, uviđamo istom, kad promislimo, da je rast bilina (a one su direktna ili indirektna hrana svih životinja i čovjeka) uvjetovan svjetlošću. Jer asimilacija bilina, taj fotokemični proces (kad energija svjetla preko biljka prelazi u kemičnu energiju) omogućena je naravski samo pri svjetlosti. Kako je i ugljen nastao samo u povodu fosilnih ostataka biljaka, to ložimo strojeve i naše peći neizravno kroz stoljeća pohranjenom energijom sunca. Isto tako su vjetrovni, vode i elektricitet zraka samo produkt akumulirane i apsorbirane energije sunca. Prema tome živi već danas sve izravno ili neizravno od sunčane energije, dok nisu da-

leko vremena, da ćemo veći dio snage sunčane sasvim racionalno iskoristiti i pretvoriti u mehaničku ili kemijsku energiju. Danas na žalost od silne energije sunca dolazi na našu zemlju samo minimalan dio, a mi od toga iskorišćavamo tek tri milijuntni dio. Sve, što su stari narodi zamišljali pod mističnom slikom bogova svjetla Heliosa, Rha, Prometeja, to nam danas fotokemija (nauka o prelaženju energije svjetla u kemičnu energiju. — Plotnikov) tumači, da suncu dugujemo našu hranu, mehaničku energiju, a naročito naše zdravlje. Jer po Michelet-u je čovječjem cvijetu više potrebno sunce nego ma kojem drugome, te bi bez njega zakržljao i uginuo. Budućnost istraživanja nauke o praktičnom primjenjivanju svjetlosti leži u njenom velikom značenju za poljoprivredu i terapiju čovječjeg organizma. Već danas radimo na tome producirajući umjetne izvore posebnih dijelova svjetla, ili pak nastojimo, da u prirodi i to na visinama, gdje se tih dijelova više nalazi, to racionalno iskoristimo za čovječje zdravlje.

I ako sunčana svjetlost stiže za ciglih 8 i pol min. do nas, ipak se dio njezin gubi na putu, u toliko jače, u koliko je nečistija atmosfera (u nizini do 60%). Prema tome budući da se svjetlost sastoji od valova razne dužine, to se i njen sastav mijenja, a to je od važnosti, jer pojedini dijelovi imaju razna svojstva. Kad se sunčano svjetlo u prirodi lomi, mi dobijamo dugu t. j. sunčani spektar (postizavamo ga i vještačkim lomljenjem zraka kroz prizmu) i to: crveno, narančasto, žuto, zeleno, plavo i ljubičasto. Ispred crvenog je infracrveno, a iza ljubičastog je ultraljubičasto. Prema tome dijelimo sunčano svjetlo na:

1. topotne crvene zrake;
2. žuto-narančaste svjetlosne zrake.

Obje su vrste zraka vidljive i radi dugih talasa teže se lome, pa prodiru duboko u organizam. Crvene topotne zrake svojom topotom djeluju na proširenje krvnih žila i bolji optok unutarnjih organa, jer krv dolazi u većoj količini. Pojačana toplota razgrijava kožu, pojačava disanje i rad srca. Infracrvene zrake djeluju i ubitacno na bakterije.

3. Ultraljubičaste ili kemijske zrake.

One su nevidljive prostim okom, a poradi kratkih talasa ne prodiru dublje u organizam, osim preko krvi, koja ih upija. One su osjetljive za fotografsku ploču. Radi njihovih specijalnih svojstava od važnosti je za čovječji organizam, da im bude dovoljno izložen. Kemijska jakost sunčeva svjetla na visini veća je radi čistoće atmosfere i razrjeđenosti zraka, pa se ultraljubičaste zrake ne lome. Zato je naročito od važnosti racionalno sunčanje na planini kod zdravih i bolesnih.

Radi njihovih svojstava vrlo važno je to, što ih krv upija i sprovađa u dubinu, kako je to dokazao Schlepfer s pomoću fotografskih ploča. Poradi te fotoaktivnosti krvi izazvane su u tami fotografске snimke ultraljubičastih zraka usisanih u krv krvnih sudova. Po Disingu crvena boja krvnih zrnaca upija i prenosi kemičnu moć sunčanih zraka.

Dezinfekciono svojstvo ultraljubičastih zraka dokazao je prvi Danac Nils Finsen ispitujući njihovo djelovanje na kulture klica. To je od važnosti za liječenje s pomoću ovih zraka. Bacil tuberkuloze ugine na rasutoj dnevnoj svjetlosti za 5 dana, a u mракu najmanje za 23 dana. Na suncu ugine već za nekoliko sati i to u toliko brže, u koliko su jače ultraljubičaste zrake.

KUĆA NA OBRUČU (1118 m.)

Foto: L. Griesbach

Na visinama, gdje ima mnogo ultraljubičastih zraka, od važnosti je, da uz prirodnu čistoću zraka uginu mnogo brže i sve ostale klice, koje su eventualno donesene. Ultraljubičaste zrake djeluju stvaranjem pigmenta u koži, t. j. koža pocrni. Pigmentacijom koža postaje otpornija za sva oštećenja (crnci su po Bernhardu otporni za lupus). Dok je po nekim pigmentacija samo odbrana organizma, po Rollieru pigment pretvara zrake kratkih talasa u duge. Prema tome ta obojena zrnca upijaju zrake, duže ih zadrže i sprovađaju duboko u organizam.

Prejako djelovanje ultraljubičastih zraka lako prouzrokuje upalu kože i opekline. Ali to ovisi o čistoći atmosfere. Tako u Sahari uprkos jakosti sunca nema opeklinu, jer je zrak pun sitnog pustinjskog pjeska, koji apsorbira ultraljubičaste zrake. Na brdima pak,

gdje je atmosfera čista i ultraljubičaste zrake jake, vrlo je lako i moguća sunčanica. Sunčana se energija normalno sastoji od 30% ultraljubičastih zraka, koje nečista atmosfera u nizini pretežno zadržava, pa je zato i velika razlika u njegovom djelovanju. Najvažnije svojstvo ultraljubičastih zraka je aktiviranje provitamina (naročita tvar, koja se nalazi u običnim mastima) potkožnog tkiva, koji njihovim djelovanjem prelazi u aktivni antirahitični vitamin.

Vitamini su posebne supstance nepoznate kemičke strukture, koje su prijeko potrebne za zdravi rast, a nalaze se napose u sokovima voća, povrća i nekim mastima. Oni liječe sve pojave avitaminoze t. j. bolesti nastale poradi pomanjkanja vitamina (n. p. rahičitis). S pomoću ultraljubičastih zraka postigla se je normalna sadržina fosfata u krvi kod rahitične djece. Djelovanje tih zraka omogućeno je preko naročitih fermenta i to poglavito vitamina. Rahitis se lijeći još ishranom naročito uljem i mastima iza kako su bolesnici zračeni na suncu, kako je to Amerikanac Hess dokazao. Jer u svim biljnim ili životinjskim mastima nalazi se neka materija (provitamin), koja aktivirana ultraljubičastim zrakama prelazi u antirahitični vitamin. Zato u nekim zemljama ima posebnih mljekarni, gdje se mlijeko razliveno u plitke sudove (u prostoru sa ugličnom kiselinom ili dušikom mjesto zraka) izlaže zračenju sa ultraljubičastim zrakama, pa se njime ishranjuju rahitična djeca s vrlo dobrim rezultatima. Zato je od važnosti zračenje tim zrakama za odrasle, kad pate od poremećenja krečnih soli u kostima i zubima (trudne žene, dojilje), jer se s pomoću njega ili ishranom zračenih masti može to potpuno otkloniti.

Shvaćajući nijihuva važnost jasno je, koja je razlika između sticanja u zatvorenim domovima i slobodnom prostoru. Naročito s toga, što obično staklo naših prozora zadržava u velikoj količini (90%) topotne i svjetlosne zrake, a ultraljubičaste uopće ne propušta i tako ukida nijihovo blagotvorno djelovanje na čovjeka i dezinfekciju zraka i naših stanova. Savremena tehnika doskočila je i u tome producirajući u Engleskoj (1925.—26. god.) naročito vitastaklo, a u Njemačkoj ultravit-staklo. Od privih pokusa u londonskom zoološkom vrtu, koji su pokazali vanredne uspjehe u rasplodivanju, smanjenju smrtnosti i napredovanju životinja, polako su se s tim staklima snabdjele škole, bolnice i sanatoriji svih većih glavnih gradova, a najviše u Sjevernim Sjedinjenim Državama.

Sad nam je jasno, kako korisno djeluju ultraljubičaste zrake na sve organizme, pa je rahičit isznimka na visini, a brzi rast biljaka na planini i u polarnim krajevima posljedica je nijihovog upliva. S istog se razloga i za liječenje one umjetno produciraju s pomoću Quarz-lampe.

Tlo i voda.

Tim svim osobitostima planinske atmosfere i svjetla pridolazi i naročito djelovanje raznih slojeva tla i vode, koja iz te zemlje proizlazi.

Po Cuvieru svaki izvježbani putnik može prema običajima naroda i po ličnom izgledu stanovnika stvoriti sud o geološkom sastavu dotočne zemlje. Boudin pak, za koga je čovjek izraz zemlje, na kojoj žive, razlikuje granitne dijelove Francuske od vapnenačkih, zapažajući, da se prema tome i stanovnici Bretanje razlikuju od Normandije u izgledu, hrani i običajima. Isto je tako Zagorac našeg hrvatskog krša različit od stanovnika pitomog Srijema u mentalitetu, izgledu i životu, koliko je i naš krš od ravne srijemske zemlje (dinarski — nizinski tip).

Ako je već stara epidemiologija dovela mnoge bolesti u vezu s tlom, to činimo danas naročito kod tifa, kolere i malarije preko vode, koja iz te zemlje izvire. Dok iz njenih pora dolazi voda, gornji dijelovi zemlje primaju istodobno čovječje otpatke i na njoi žive razne klince (u dubini od 3-4 metra gotovo je sterilna). Zato preko zagađene vode (poradi loših bunara i kanalizacije) može zemlja neizravno biti izvorom zaraze. U visinama kraj rijetkih ljudskih naselja i pomanjkanja organskih otpadaka tlo i voda mogu da šire samo prirodnu svježinu i zdravlje, u koliko se naravski u našem kršu može uopće govoriti o pitkoj vodi.

Iznimku čine neki alpinski predjeli sa endemičnom gušom, valjda zbog pomanjkanja joda u vodi. Dok kod nas toga nema, nalazimo u nizini dosta močvarnih malaričnih predjela, kao i takovih, koji su zaraženi endemičkim tifusom (Sjeverna Dalmacija), poradi loše kanalizacije i nedovoljnog snabdjevanja pitkom vodom. Za to mi planinari možemo bolje cijeniti prednosti naših visina, gdje toga nema.

Klima.

Klima djeluje s pomoću već spomenutih sastavnih dijelova atmosfere i ostalih meteoroloških faktora: temperature, vjetrova, vlage, oborina i insolacije. Temperatura pada za svakih sto metara oko 0.5° C. To je od važnosti, jer hladnoća planinske klime djeluje tonično na organizam, jača ga i povećava apetit. Ljeti je temperatura na visini niža, jer se tanki sloj atmosfere teže ugrije, a javlja se često i strujanje zraka. Zimi je pak na visini toplije, jer su visoka brda prekrivena snijegom, pa refleks sunčanih zraka od snijega povećava toplinu. Osim toga zemlja se bolje ugrije radi čistoće atmosfere, a hladni zrak pada u nizinu, dok se topli diže.

Insolacija je na visini jaka, pa otud izlazi velika razlika između temperature dana i noći, jer noću nastaje jako zračenje tla. Čista atmosfera visinâ bez magla i oblaka je najpovoljnija, ako joj pridolazi šuma. Ona zaklanja od vjetrova, ublažuje temperaturu zimi i ljeti, prijeći, da bude zrak presuh, te ga prečišćava.

I ako laki vjetrovi prečišćavaju atmosferu, jaki djeluju ne-povoljno i prouzrokuju nazebu. Sprečavaju znojenje reflektorno zatvarajući pore kože i hладе pregrijanu kožu, te se znojenjem ne izlučuju štetni sastavci. To je naročito važno kod nas, gdje pri buri provali hladni zrak, sakupljen u dolinama iza primorskih planina (Senjsko Bilo), pa je najjači i najhladniji na gorskim sedlima (Vrulja iznad Makarske), dok se naglim padanjem opet ugrijava (za jedan stupanj na 100 m.).

Usprkos svojoj oštrini planinska klima ima naročito povoljno djelovanje na čitav zdravi organizam, jer mu pojačava sve funkcije i pruža mu naravsku čvrstinu i otpornost. Psihičko djelovanje te vedre klime bez magle i oblaka sa bistrim prostranim horizontima bodri duh. Mnogi pjesnici i filozofi, kao Nietzsche, Helmholtz, rado su radili na visinama.

Svi mi, koji osjećamo na tijelu i duši dobrobit ovih prostranih sunčanih predjela, rado pohađamo planinu, da s pomoću nje postanemo bliži svom idealu fizičkog i psihičkog zdravlja.

(Nastavit će se)

N. E. ODELL:

LONDON

NA VRH MOUNT EVERESTA*)

Pokušaj Mallorya i Irvineia.

U dugom nizu uporišta bio je logod 4. na sjevernom grebenu Mount Everesta svakako najosebujniji. Prije svega tu smo morali ležati na snijegu, jer nije bilo pećine. Iskustvo u polarnom području bilo nas je poučilo, da se ne valja plašiti nikakva napora, ako je ikako moguće podići šator na kamenju. Za ljude debele kože snijeg je posve dobra podloga, ako se čovjek hoće malko odmoriti. Ali trajni pritisak pretvara snijeg u krvrge, koje su poput čelika tvrde; a nema ništa teže nego jamice na svom tijelu opet izgladiti. Ali imali

*) Iz časopisa »Die Alpen«, mjeseca »Švicarskog Alpinskog Kluba« (1927., br. 9.), koji je taj znameniti opis prenio iz djela potpukovnika E. F. Norton-a i drugih učesnika 3. uspona na Mount Everest g. 1924., koje je pod naslovom »Bis zur Spitze des Mount Everest 1924.« izšlo u nakladi Beno Schwabe i dr. u Baselu. Iz istoga su časopisa i četiri ilustracije.

smo već i mnogo gorih logora na ledu; ovaj na sjevernom grebenu pripada medju najbolje, na koje se ja mogu da sjetim.

Na snježnoj altani stajahu četiri šatora, dva za članove ekspedicije i dva za nosače. Mjesto je bilo oko 9 m široko. Ledena stijena zapadne strane bila je zaštita protiv vjetrova, koji su trajno duvali preko sedla. Bez ove zaštite bilo bi nemoguće ovdje se za dulje vrijeme utaboriti. Na istok pružao se odavle pogled na ledene poljane istočnog Rongbuk-ledenjaka i na klanac Lhakpa La. U daljini dizao se divlji Gyankar-lanac nad dubodolinom rijeke Arun. Bilo je vrijedno truda, da se čovjek izvuče iz spavaće vreće u 4 sata u jutro i da promatra sliku, kako se igle pećinâ na Čomolönso kupaju u žarkom sjaju prvih sunčanih zraka.

Za vrijeme jedanaestdnevnog boravka imao sam prilike, da doživim velike promjene vremena. Tako su n. pr. bila dva dana sa podnevnom sunčanom toplinom od $+40^{\circ}$ kraj istodobne zračne topline od $-1,70$. Po svoj prilici ovdje se zračna toplina ne diže nikad iznad ledišta, tako da snijeg odmah ishlapi. Zato je ovdje snijeg uvijek suh i prašan. Budući da na toj visini nema vode u tekućem stanju, morao sam kao logorski kuhač veliku brigu posvetiti taljenju snijega. Terasa snježišta bila je na sreću tako duga, da se mogla ograditi jedna snježna jama, koja se nije smjela onečistiti. Nadzor nad tim »zdencem« pripadao je medju mnogovrsne dužnosti, koje sam ja imao da vršim.

Na često ponovljeno pitanje, kako se živi na toj visini (7000 m), mogu samo to odgovoriti, da se malo što osobito osjeća, kad se je čovjek tomu privikao. Samo onda se osjeća upliv rijetkoga zraka, ako je potrebno veće naprezanje tjelesne snage. Brzina mišljenja je možda nešto manja, ali sposobnost mišljenja jedva da se malo gubi.

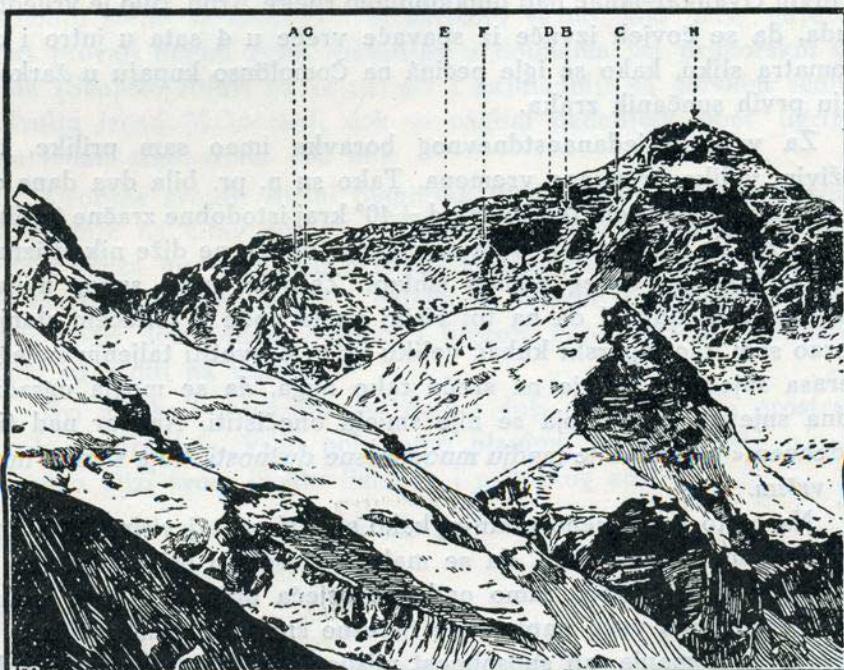
U g. 1922. morao se put iz 4. logora do podnožja sjevernog grebena Everesta prevaliti dalekim zaobilazeњem; a ovaj put nam je uspjelo da nadjemo kraticu kroz raspucano snježište. Usprkos dva opasna snježna mosta ostao je taj prilaz do kraja uporabiv.

Kad sam se 1. lipnja radi opskrbe iz 3. logora vratio, bio sam veoma iznenadjen, što sam u 4. logoru našao Mallory-a i Bruce-a. Oni su se morali vratiti, jer nosači nisu dalje htjeli ili mogli ići. Mallory bio je veoma pokunjen. To raspoloženje, a možda i to, što se kod Bruce-a javila bolest srca, ponukalo ga, da za slijedeći pokušaj uzme sobom kisika. Stoga je sišao još istoga dana s Irvineom i Bruceom u 3. logor, da istraži, mogu li se posude kisika dopremiti gore. Pokazalo se, da ima dosta nosača za taj posao. Međutim se je Irvine latio posla, da posljednje opravke izvede na aparatima za disanje, a ja i Hazard krenusmo u 5. logor, da potražimo Nortona i Sommervella.

Pod večer 4. lipnja stigoše gore Mallory i Irvine. Oni su putem uđisali kisika i put od 3. logora prevalili u rekordnom vremenu od 2 i pol sata. Taj uspjeh imali su zahvaliti možda manje kisiku nego podsvjesnoj želji, da dokažu njegovu valjanost. Ja još nisam htio da o njem izrečem svoj sud. Svakako je grkljan Irvinea stradao od kisika. Ta i onako se dušnik na velikoj visini pod uticajem suhog

NACRT VRHA MOUNT EVERESTA.

(Iz „Die Alpen“)

- A. Logor 6.: 8140 m.
- B. Najviše mjesto, do kojega je dopro Somervell g. 1924.
- C. Najviše mjesto, do kojega je dopro Norton g. 1924.
- D. Druga stepenica, gdje je Odell posljednji put vidio Mallorya i Irvinea.
- E. Prva stepenica.
- F. Mjesto, do kojega su g. 1922. doprli Finch i G. Bruce.
- G. Mjesto, do kojega su g. 1922. doprli Mallory, Norton i Somervell.
- H. Vrh: 8840 m.

zraka pretvara u neku drvenu cijev. I kod Mallory-a opažala se laka upala grla.

Malloryev borbeni duh bio je vanredno napet. Sve je gorio od nestrpljivosti, da se dovine cilju, koji je ispunio čeznućem čitave naraštaje planinarâ. Irvine bio je unatoč svojoj mladosti jednakom težnjom prožet. Dobro sam ga poznavao sa puta na skijama preko Spitzbergâ. Premda je njegov zanos bio manji nego obično, kad je

bilo govora o velikim visinama, ipak mi je često odao želju, da sudjeluje u jurišu na vrh Everesta. On se doduše ponosio svojim aparatima s kisikom, ali je meni ipak priznao, da bi radije stigao bez plina do podnožja glavice Everesta nego s pomoću kisika na njegov vrh. On se oduševljavao za pobjedu bez umjetnih sredstava. Ali unatoč toj predsudi prihvatio je ponudu Malloryevu s iskrenim zanosom.

Pod večer toga 4. lipnja pošao sam sa Malloryem preko sjevernog grebena, da dočekamo Nortona i Somervella, koji su se vraćali sa najviše točke svoga uspona. Dan 5. lipnja prošao je bez događaja. Osjećali smo samo nemoć, da pružimo lijek Nortonu, koga je zahvatila snježna sljepoča. Somervell sišao je unatoč svojoj vratnoj boli do 3. logora, dok smo Hazarda dozvali znakovima. Irvine i ja pretraživali smo aparate s kisikom. Budući da je sunce vrlo jako sjalo, morali smo šator Nortonov zastrti spavaćim vrećama, da bude u tmini. Ja sam nosio ovdje kao i dolje na ledenjaku redovito tropski šljem, premda naša dva liječnička vještaka nisu mogli dati jasan sud o potrebi ili suvišnosti ove zaštite. Ali ja se unatoč svojoj prilično debeloj lubanji nisam htio izvrći opasnosti. Svakako se s obzirom na sunce imala na umu više geografska širina. Naprotiv visina se neprestano čutila po tome, što se na onoj strani tijela, koja je bila u sjeni, osjećala studen.

Dne 6. lipnja rano uranismo ja i Hazard, da priredimo pečene srdelje sa čajem. Malloryu i Irvineu donijeli smo zajutrak u njihov šator. Pojava zajutarka očito ih je obradovala, ali njihova ih je uzrujanost odvratila od toga, da polaskaju kuhačima i revno prionu uz jelo. U 8.40 sati stajali su spremni za put; ja sam ih snimio, kad su metali na sebe aparate s kisikom. Osim dvije čelične boce sa priborom svaki je nosio oko 11 kg. Taj teret je dosta velik, ali je gotovo nikakav prema 18 kg staroga aparata. Osam njihovih nosača nosilo je spavaće vreće, hranu i čelične boce, ali nisu dobili kisika za udisanje. Činilo se, da je našim ljudima i na ovoj visini taj teret samo malo teži nego obično. Onih 9—11 kg tištalo ih isto tako malo kao dvostruka ili trostruka težina duboko dolje. Doskora izgubismo s vida četu u labirintu raspucanog ledenjaka.

Moj dnevnik kazuje, da je prije podne bilo jasno vrijeme, ali da se nebo poslije podne naoblaci i da je pod večer malo i snijeg pršio. U 9.45 sišao je k nama Hingston i spustio se kasnije sa oslijepljelim Nortonom prema logoru III. Hazard ih je pratio do ledenog kamina. Ja sam pospremio logor i stao izvoditi motrenja. Odmah poslije 5 sati vratise se 4 nosača Malloryeva. Na cedulji, što su je donijeli iz logora 5., bilo je napisano: »Ovdje gore nema vjetra; imamo puno nade.«

Dne 7. lipnja, kojega su dana Mallory i Irvine išli od 5. prema 6. logoru, krenuo sam ja s nosačem Nema u 5. tabor. Taj čovjek bio je jedan od dva nosača, koji su ostali na sjevernom grebenu. Ovo postupno pomicanje pomagača moralo se vršiti s toga, što su logori u visinama imali vrlo uski prostor. Nadao sam se, da će gore naći treći aparat s kisikom. Međutim je Irvine taj aparat kao nadomještajno sredstvo ponio sa sobom. Hodali smo posve dobro bez kisika, pa sam se radovao, što ne trebam nositi teških boca. Skoro nakon mojeg dolaska u 5. logor siđoše posljednja četiri nosača iz 6. tabora. Javili su se kamenjem, koje se odronilo ispod njihovih nogu i praskalo oko šatora. To se ovdje češće događa radi izloženog položaja na strmom obronku.

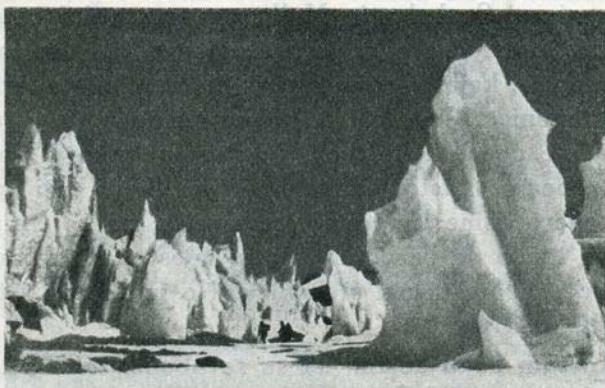
Nosači su donijeli ovo pismo od Mallorya: »Dragi Odell! Žao nam je, da smo takav nered ostavili. Unna aparat za kuhanje bacili smo u posljednji čas niz brijeđ. Podite sutra samo još u pravo vrijeme natrag u 4. logor, da ga prije mraka raspremite; a to se nadam da će i ja učiniti. Ja sam jamačno ondje ostavio svoj kompas; za ime božje, spasite mi ga; jer mi nemamo ni jednoga. Dovle sa 90 atmosfera za dva dana. Stoga će nam valjda 2 boce dostajati. Ali to je ipak vraški teret kod penjanja. Veličajno vrijeme za hodanje. Uvijek Vaš G. Mallory.«

Tih 90 atmosfera odnosi se naravno na potrošak kisika. Visinski tlak iznosi 120 atmosfera. Mojega pratioca Nema spopala je gorska bolest, tako da za sutrašnji dan nisam mogao na njega računati. Stoga sam odredio, da s ostalom četvoricom siđe do 4. tabora. Ali je čudnovato, kako ta bolest brzo isčeze, čim čovjek počne silaziti ili samo stvori odluku za silaz. Kod Tibetanaca sam to češće opažao; kod Evropljana rjeđe. Već saznanje, da se ne traže nikakvi dalji napori, djeluje kao lijek. Duh se u neku ruku vraća u svoje normalno stanje. Svakako je Nema vrlo vesele volje potrčao prema dolini.

Bilo mi je i milije, što će sutra posve sam obilaziti po sjevernom pobočju Everesta i praviti geološka motrenja. U šatoru sam nakon kratka traženja otkrio Malloryev prizmatični kompas. U večer, prije nego sam legao na počinak, veselio sam se, što je vrijeme tako lijepo. Sigurno su se Mallory i Irvine u isto vrijeme s velikim nadama spremali na počinak. Uživao sam čarobni vidik na ledenjake i gorske gorostase; snježišta bila su žuto i crvenkasto zapahnutu. Upravo nasuprot meni dizale se mrke stijene sjevernog vrhunca, u kojima je moje oko kušalo odgonenuti zamršeno pismo zemljine povijesti. Teška tamna gromada tvorila je oštru opreku prema blistavim dajlinama tibetanske visoravni sa njezinim zupčastim grebenima. Daleko tamo na istoku lebdjela je u zraku Kančenčunga. Od svih vidika, što sam ih ikad uživao, ovaj će mi ostati kao kruna uspomene.

Pošto sam povečerao, spremio sam sebi udobno ležište sa dvije spavaće vreće. Protegao sam se koso kroz šator i nastojao, da se ugnem većim komadima kamenja na ležištu. Duhovi i psi čuvari Čomo Lungme nisu me smetali. Nije mi prijetio ni vjetar, da me zajedno sa šatorom strovali u ponor. Uspio sam, da nekako okupim svoju toplinu, i spavao sam vrlo dobro.

U rano jutro složio sam štvari u svoju naprtnjaču i dodao nešto hrane za Mallorya i Irvinea. U 8 sati uspeh se na pristranak iza 5. logora i stigoh brzo na sljeme sjevernog grebena. Dosad je bilo jasno i ne previše studeno; ali se počele stvarati pruge od oblaka na zapadu i kretati preko gorske bočine u daljinu. Prava je sreća bila, što vjetar nije bio jači. A i po jasnoći nad sobom sudio sam, da na gornjim dijelovima gore nema oblaka. Poradi toga nisam bio nimalo uznemiren. U duhu sam video, kako se Mallory i Irvine već penju

KORITO ISTOČNOGA RONGBUK-LEDENJAKA

(Iz „Die Alpen“)

prema obronku vrha. Budući da ih vjetar nije priječio, nije im stajalo ništa na putu, da se bez prekida pomiču po grbini sjeverno-istočnog hrpta.

Htio sam da u velikom luku prođem preko sjevernog rebra i da kamenje istražujem. Odozdo gora sastoji od gnajsa (rulje), a iznad njega leže izmijenjeni vapnenci. Tu i tamo vidi se čisto granitno kamenje utisnuto među druge slojeve. Budući da kamenje ima pad pod kutom od 30° , a obronak je nagnut oko 45° , to vidimo ploče složene jedna na drugoj kao opeke na krovu. Na nekim mjestima nalazimo male do 15 m visoke strme stepenice, preko kojih se lako može plaziti ili ih možemo obići. Vapnenci su postali tvrdi prodiranjem teškog granitnog kamenja, pa stoga se jako ne lome. No na pločama leži često dosta mnogo sitnoga kamenja, što zadaje mnogo muke kod hodanja, osobito ako je zapao novi snijeg. Čovjek postaje

zlovoljan, jer se mora mučiti i napeto paziti, premda nema nikakvih ozbiljnih poteškoća kod penjanja. Mora se uvijek kušati, da li je sigurno mjesto, na koje čovjek hoće da stupa, jer pećina nije dosta strma, da bi se mogao rukom na nju nasloniti. Kod 7800 m uspeo sam se na jedan kuk, koji sam mogao i obići. Htio sam da vidim, kako će se moje tijelo ponijeti u penjanju na ovoj visini. Kad sam tako prevalio 30 m, razvedrilo se nebo nada mnom, i vrh Everesta jasno se ocrtavao. Na snježištu pod predzadnjom stepenicom u pravcu prema piramidi vrha uvrebao sam crnu točku, koja se približavala stepenici na pećini. Prvi se popeo na kuk, a drugi je slijedio. Na žalost, oblaci su zastrli obzorje, te nisam mogao više ustanoviti, da li je drugi planinar svoga druga dostigao.

Čudio sam se, što sam Mallorya i Irvinea tek sada, oko 12.50 sati, zapazio na tom mjestu. Nisam točno znao, da li je to »prva« ili »druga stepenica«. Svakako je Mallory prema svojoj osnovi htio da najkasnije do 8 sati dopre do »druge stepenice«. Na fotografijama sjevernog pobočja, koje su snimljene iz stalnog logora, vrlo se dobro vidi druga stepenica. Ona leži nedaleko od podnožja piramide Everesta i označuje početak kratkog snijegom pokritoga krajnjeg dijela sjevernog grebena. U istoj daljini malo na lijevo leži »prva stepenica« (vidi nacrt visine Everesta). Sa mjesta, na kojem sam stajao, nisam mogao točno da odredim položaj mjesta, ali ja sam vjerovao, da imam pred sobom drugu stepenicu. No može biti i to, da ju je obližnji okoliš sakrivaо.

Svakako sam imao dojam, da su se obojica žurili, kao da hoće izgubljeno vrijeme nadoknaditi.

Istina, u to se vrijeme samo jedan pomicao preko prostora, za koji se činilo, da je lagan za hodanje, ali odatle se ne može zaključiti, da su u hodu bili vezani na užetu. Ta okolnost postaje važna, ako se stvaraju slutnje o njihovoј sudsbi. Možda ih je zaustavljaо novi snijeg, koji sam zamijetio na gornjim stijenama. Ljudi, koji nose teške aparate s kisikom, mogu samo polagano napredovati na pločama s naslagom sitnog kamenja, ako su one snijegom pokrite.

Premda nije jako vjerojatno, ipak je moguće, da je magla, u kojoj sam ja bio zapeo, njihov uspon zadržala. Kad sam oko 2 sata stigao u 6. logor, počeo je padati snijeg; vjetar je jače duvao. Done-sene stvari skinutih u šatoru i odlučih, da se malko odmorim. Tu bijaše cijelo skladište odijela, živežnih namirница, boca sa kisikom, dijelova od aparata. Pred šatorom ležalo je još više posuda za kisik i aluminijskih boca. Po svemu se činilo, da su vršili popravke na spravama Međutim ja sam predobro poznavao Irvinea, a da bi mi to zadavalo brige. Njemu nije bilo nimalo teško, da polovinu noći provede u

rješavanju zadaća, s kojima se kasnije možda nije nikako bavio. On je bio sretan, ako se okružen rjom dijelova i oruđa morao boriti s tehničkim poteškoćama. Ovdje gore bila su pomoćna sredstva Irvineova jako ograničena. Ali je umio čudesa da stvori s pomoću ključa izvijača i plosnatih klijesta. Nisam našao nikakve ceduljice sa vijestima, tako da nećemo nikad znati, da li ih je što zaustavilo i kada su iz šatora krenuli prema vrhu. Snijeg je i dalje padao, i meni je došlo na um pitanje, neće li vrijeme obojicu natjerati, da se vrate. Poradi svoga položaja među pećinama šator se ne može lako naći. Stoga sam se popeo oko 60 m prema vrhu i stao fućkati i podvikivati za slučaj, ako bi oni bili u takvoj daljini, da bi me mogli čuti. Tada sam potražio sklonište za jednom klisurom protiv snježne mećave. Budući da sam mogao vidjeti samo na nekoliko metara pred sobom, stao sam motriti svoju neposrednu okolinu i razgledavao kamenje. Ali snijeg i vjetar brzo su učinili, da je ohladio moj mar za geologiju. Nakon jednog sata krenuo sam natrag u šator. Ako bi Mallory i Irvine krenuli natrag, ne bi još dugo mogli doći u takvu blizinu, da bi mogli čuti dozivanje, osobito kod takovog vremena.

Kad sam stigao u 6. logor, oluja je prestala i sunce je zasjalo na sjevernom obronku. Novi je snijeg ishlapiro, a da se nije rastalio. Vrhunac se mogao jasno vidjeti, ali ja sam na njem okom uzalud tražio oba planinara. Tada sam se sjetio, da me je Mallory naročito molio, da još za vremena siđem na sjeverni greben i pripravim otpremu šatora. Ako bi ikako moguće bilo, htjeli smo se svi još danas poslije njegova povratka spustiti do 3. logora. Opasni Mosun mogao je svaki čas provaliti.

Ako bi njih dvojica bili prisiljeni, da prenoće u 6. logoru, nisam smio ja ostati u njem, jer u tom šatoru ima mjesta samo za dva ležaja. Metnuo sam kompas Malloryev na vidljivo mjesto kod vrata, pojeo nešto hrane, pospremio ostalu zalihu i zatvorio šator. U 4.30 ostavio sam 6. logor, a nikoga nisam opazio. Bilo je i onako malo izgleda, da bi mogao otkriti ljude na tamnim vrletnim stijenama, bilo da su prelazili preko jedne od rijetkih snježnih krpa ili da su se na gorskom bilu pomolili.

Tom sam se prilikom uvjerio, da je silaz jedva nešto tegotniji nego li na nižim gorskim visinama. Silaz se uopće ne može sravniti s naporima uspona. Stoga planinari, koji nisu do potpune iznemoglosti izmučeni, mogu brzo stići u dolinu i prije naći sigurno zaklonište. Upravo ta sposobnost za brzo silaženje po mom sudu dokazuje, da planinar, koji se privikne na visinu, ne treba kisika. Snježne pruge na onoj strani sjevernog grebena, koja je okrenuta prama vjetru, i to između 7560 m i 7160 m, bile su tvrde i dosta strme za brzo sklizanje, tako da sam već u 6.45 dospio u logor 4. na sjevernom

grebenu. Tako sam put do 5. logora, koji uz brdo traje 3—4 sata, u obratnom pravcu prevalio u 35 minuta. Samo kod sklizanja po nizbrdici valja paziti, da ne zadeš u kamenje na lijevoj strani ili na snježnu strehu na rubu stijene.

Hazard dočekao me sa izvrsnom juhom iz šest različitih Maggie-vih kocki. I ako mene na gorama malo muči žđa, ipak sam se čudio, da me zrak Everesta nije više isušio. Svakako su čajevi i juhe, što ih je skuhao Hazard, posve dosta jali, da nadoknade gubitak tekućine posljednjih dvaju dana. A to su bili dani puni dojmova, koji se iz uspomene nikad ne će izbrisati. K tomu dolazi napetost, s kojom smo zurili i očima vrebali, da ugledamo one, koje smo očekivali. Iskreno smo željeli, da se vratae kao pobjednici.

Bilo je jasno, da Mallory i Irvine ne će tako skoro doći, jer oni su okasnili kod odlaska. Možda su stigli do 6. ili 5. tabora prije

MOUNT EVEREST SA ČONGORUNGA

(Iz „Die Alpen“)

mraka. U jasnoj noći dugo smo motrili, ne bi li ugledali kakove znakove. Kasnije je sjala slaba mjesecina po snježnim vrhuncima i obronku velike gore. Možda je osvjetljavala korake dvojice samotnih putnika na povratku.

Sjutradan u rano jutro uperili smo turbine na šatore iznad nas; ali ništa se nije micalo. Prema podnevu odlučih, da ih idem tražiti, pa sa Hazardom ugovorih jednostavan znak za javljanje. Danju imao bih metnuti spavaće vreće na snijeg, tako da tvore izvjesne likove. Noću imalo je tomu služiti blijeskanje sa svjetiljkom. Osim toga znali smo i planinarski znak. Od tri nosača, što su se nalazili na sjevernom grebenu, dvojicu sam sklonio, da podu sa mnom. Krenuli smo u 12.15 sati iz tabora i morali smo se opet boriti sa vrlo ledenim zapadnim vjetrom, koji ovdje gotovo uvijek puše, pa je osujetio i Malloryev i Bruceov pokušaj.

Tibetanci su bili malodušni; jednoga od njih teškom sam mukom ohrabrio, da nastavi put. Ipak smo stigli do 5. logora za 3.45 sata. Ja sam mislio, da tražene drugove ovdje ne ćemo naći, jer nisam odozdo zamijetio nikakva znaka, da bi tu tko živ bio. Zato sam sve nade položio u 6. tabor. Ali i te nade bile su vrlo mutne, jer ovdje gore preko cijelog dana vladao je potpuni mir. Danas ne bih bio mogao dalje poći, da su i nosači spremni bili. Bilo je već prekasno. Jaki su udarci vjetra prijetili, da šatore iščupaju i bace u ponor. Kroz leteće krpe od oblaka mogli smo na mahove uvrebati letimičan pogled u žarki ruj sunca na zapadu. Kad je pala noć, vjetar je postajao sve jači i studen sve veća. Nosači nisu imali volje ni teka za jelo i zavukli se skoro u spavaće vreće. Ja sam razgledao užeta, kojima je šator bio privezan, da li su dosta čvrsta.

Pošto sam i svoje ležište pretražio, priredio sam posude s kisikom i prišarafio sam donesenu pipu. Tada sam na aparatu skuhao rezance s mesom; k tomu malo čaja. Noć je bila vanredno studena, vjetar je prodirao kroz sve škuljice. Premda sam obučen ležao u dvije spavaće vreće, ipak kroz cijelu noć nisam osjetio prave topline.

U rano jutro vjetar je još uvijek bijesno urlao. Nosači se na poukočili i nisu se ni micali. Činilo se, da je obojicu zahvatila gorska bolest. Pozvao sam ih, da pođemo dalje. Ali oni su znakovima pokazivali, da su bolesni i da žele sići. Budući da nisam smio previše od njih tražiti, pratio sam ih malko na silazu i molio ih, da što brže pohrle do tabora na sjevernom grebenu. Ja sam krenuo prema 6. taboru i nadao se, da će s pomoću kisika dobro napredovati. Ali žestoki vjetar sa grebena prisilio me, da sam stao puzati. Od časa do časa morao sam tražiti zaklon iza kakve pećine, da se opet ugrijem. Bio sam još po prilici jedan sat udaljen od 6. logora, kad sam se uvjerio, da mi kisik malo pomaže. Nosio sam samo jednu bocu, iz koje sam dosad samo malu količinu iscrpao. Sada sam učinio i taj pokus, da pravim češće i duže udisaje. Malko mi je popustio umor u nogama, inače nisam osjetio nikakvog olakšanja. Tomu sam se u velike čudio s obzirom na iskustva drugih ljudi. Možda je meni na osobiti način uspjelo, da se prilagodim zraku na velikim gorskim visinama, u kojem ima malo kisika. Zavrnuo sam pipac od plina, a pri tom me nisu zadesile zle posljedice, što ih teorija nago-viješta. Bocu sam doduše zadržao na ledima i odložio pipu, ali sam se isto tako dobro pomicao naprijed. Kako čovjek mora na toj visini dahtati i hripati, to bi svakako bilo kao neka nova objava i za uvežbane skroteće.

U šatoru 6. bilo je sve upravo onako, kako sam prije 2 dana bio ostavio, samo je vjetar oborio jedan stup. Odložio sam posudu s kisikom i pošao dalje. U kratkom vremenu, koje mi je preostajalo,

htio sam istražiti stazu uspona, kojom su išli Mallory i Irvine. Vrhunac Mount Everesta pripada među najnegostoljubivije dijelove zemljine površine, osobito ako burni vjetar šiba mrke obronke gore. A kako grozan je taj vjetar, kad prijeći svaki korak, koji je namijenjen izgubljenim prijateljima.

Pošto sam se mučio dva sata, spoznao sam, da nema nikakve nade, da bih u toj ogromnoj kamenoj pustoši mogao otkriti trag izgubljenih planinara. Samo veća četa uvježbanih spasilaca mogla bi ovdje po planu tražiti. Na mjestu, gdje sam ih ja posljednji put vidiо, svakako bi se došlo na njihove tragove; ali ja sam samcat nisam mogao da doprem do toga mjesta na sjevernom grebenu, i to napose zato, što je već bilo odviše kasno. Nerado sam okrenuo natrag prema 6. logoru i zaklonio se na čas u šator. Kad je vjetar malo popustio, upotrebio sam priliku, da dvije spavaće vreće izvučem na

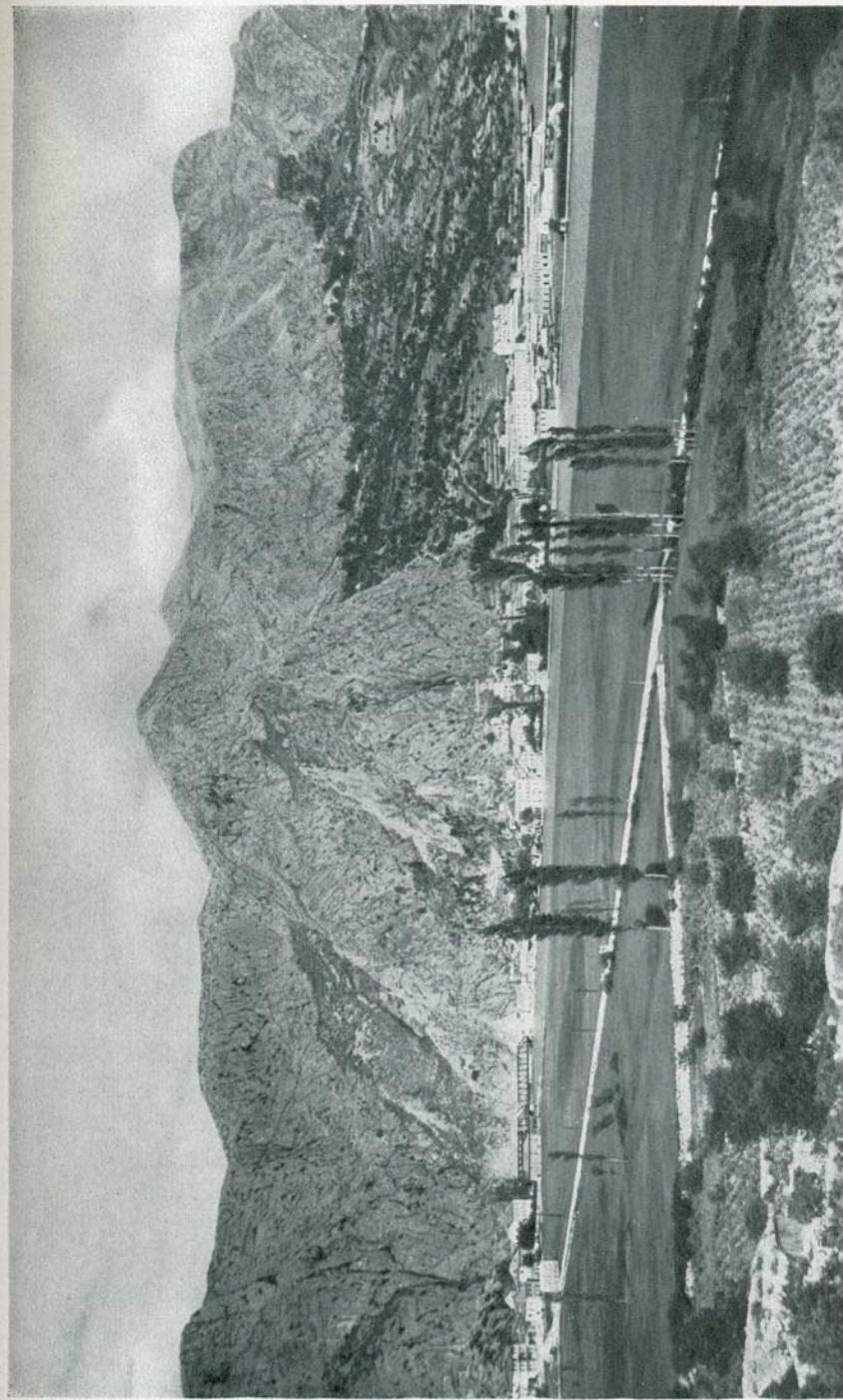

MALLORY I IRVINE U 4. LOGORU PRIJE POLASKA NA POSLJEDNJI USPON
(Iz „Die Alpen“)

strmo snježište. Morao sam napeti sve sile, jer je vjetar bio još uvijek dosta jak i prijetio, da mi iz ruku otme moj teret. Položio sam ih u obliku T, što je bio znak za Hazarda, da nisam nikoga našao. Taj su znak pravo razumjeli na sjevernom grebenu.

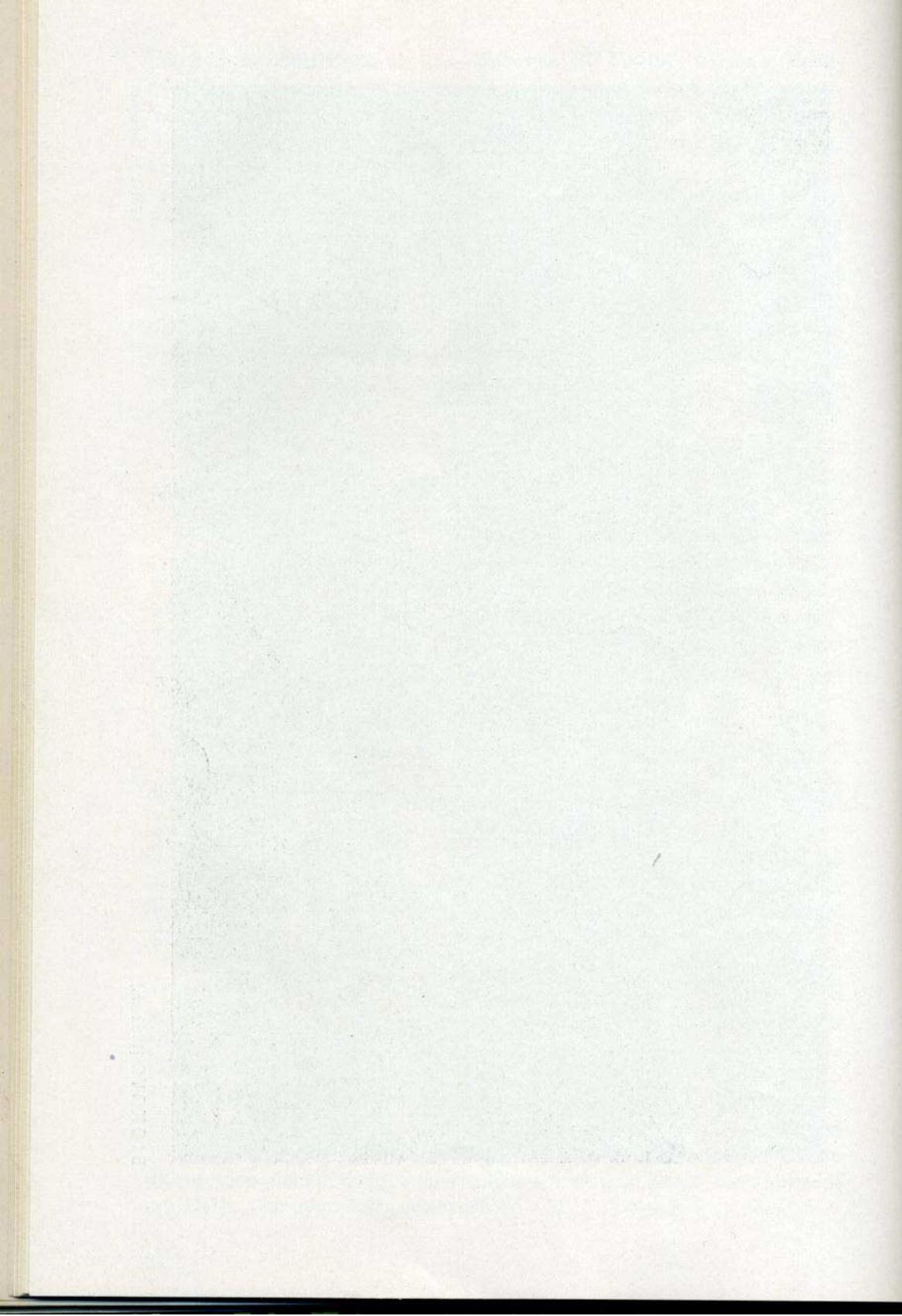
Uzeo sam jedine dvije vrijedne stvari: kompas Malloryev i Irvineovu cijev za udisanje kisika. Onda sam šator zatvorio i bacio posljednji pogled na vrh Everesta, koji je virio kroz leteće oblake. Njegovo mi se lice činilo ozbiljno i hladno; na moje pitanje o prijateljima odgovorila je bura gromkim rugom.

Jesmo li oskvrnuli svetište? Ali tada sam opet pogledao na veličajnu pojavu i očutio sam pomirljiv dah u sebi. Tko se njoj s obožavanjem približuje, toga zgrabi s neodoljivom silom; on mora da se vine do najvišeg i najsvetijeg žrtvenika. Zašto su okljevali prijatelji, ako nisu bili začarani?

BIOKOVO (1762 m.)

Foto: L. Griesbach

Daleki sjeverni greben opomene me, da za sada zaustavim na-valu svojih čuvstava. Hoću li ovdje gore ostati i nastaviti traženje? Smijem li se nadati, da će ih još žive naći? Duboko zamišljen počeo sam silaziti. Ali me je vjetar prodrmao iz misli; ploče, koje su bile posute sitnim kamenjem, nalagale su oprez. Na laksim dijelovima grebena pospješih svoje korake, ali sam se na mahove morao skloniti za koju pećinu, da opipam, da li se ne počinju smrzavati ruke i noge. Hazard je bio vidio, da dolazim, pa mi je poslao u susret jedinoga Tibetanca, koji je još kod njega bio.

U logoru na sjevernom grebenu našao sam Nortonovo pismo, koje mi je potvrdilo, da sam dobro uradio, jer se Norton bojao, da će Mosun za koji čas buknuti. Sutradan u jutro natovarismo nas trojica na sebe najvređnije stvari, a šatore ostavimo, pa po lijepom vremenu pohrlimo nizbrdice po putu, koji je na glasu sa usova (lavina). U logoru 3. našli smo samo Hingstona i Shebbearea, koji su se upravo spremali na odlazak. Nakon kratka odmora kre-nemo u 2. logor, gdje smo prenoćili. Drugog dana stignemo u stalni logor, gdje je upravo počinjalo proljeće sa cvijećem i pčelama.

Po mjerenu Hazard (s pomoću teodolita iz stalnog logora) druga je stepenica visoka 8604 m, a prva 8534 m. Ako su Mallory i Irvine bili ondje, gdje sam ih ja bio, samo kod prve stepenice onda čast, da je dostigao najvišu točku (8564 m), pripada Nortonu.

Zašto se Mallory i Irvine nisu vratili? Od druge stepenice nedostajalo im je još 240 m okomite i 500 m vodoravne daljine do vrha. Ako nisu naišli na osobite zapreke, mogli su stići na vrh oko 3 ili 3 i po sata. Prije odlaska iz 6. logora Mallory je pisao Noelu, da se nada do 8 sati u jutro doći do podnožja piramide vrha (8625 m). Prema tomu su oba planinara zakasnili za oko 5—6 sati. Budući da se za silaz sa vrha do 6. logora mora računati 5—6 sati, to je gotovo nemoguće, da bi bili stigli natrag prije mraka. Ali noć bila je jasna i sjala je mjesecina, premda je mjesec tek kasnije izšao. Usprkos tomu nije isključeno, da nisu našli šatora i da su tražili zaklon pod vedrim nebom, što je vanredno opasno bilo s obzirom na to, da su bili do skrajnosti izmučeni. Samo se po sebi razumije, da je Mallory poznavao tu opasnost, ali nije mogao da joj se opre. Zaspati na ovoj visini i kod ove studeni znači gotovo isto kao izvrći se sigurnoj smrti. Norton zabacuje tu prepostavku, jer se nisu vidjeli nikakvi znakovi s pomoću svijetla. Premda priznajem važnost toga prigovora, ipak držim, da nije apsolutno odlučan, jer svjetiljka i magnezijeva baklja mogle su i zatajiti. Budući da sam u 6. šatoru našao dvije baklje, ostaje mogućnost, da su ih u brzini pri odlasku zaboravili ponijeti.

Isto je tako vjerojatno, da su se planinari strmoglavili u ponor.

Ali onda su morali biti na užetu povezani, a o tom njihove kretnje, koje sam ja motrio, ne daju nikakva točnoga objašnjenja. Naravno, može netko u padu povući za sobom onoga, koji ga ispod njega slijedi, pa i ne bio na užetu svezan. Ali tko bi mogao misliti na sunovratni pad, tko pozna spretnost i vještina Malloryevu? Za njega je bilo penjanje po gorama dječja igra. I Sandy Irvine hodao je vrlo sigurno. Kao drugi ponio se svuda i u svakom slučaju dobro, što ja točno znadem sa puta po Norveškoj i Spitzbergima. Svakako su im smetali aparati s kisikom, kako se vidi iz ceduljice Malloryeve. Ali može li se misliti, da tako vrsni ljudi kod laka penjanja svaku stalnost izgube? No bilo je i takvih slučajeva, da su se dobri planinari strmoglavili u povodu nesretnih okolnosti ili posvemašnjeg umora.

Sa sedla sjevernog grebena vide se iz daljine samo dva mjeseta, koja daju slutiti na poteškoće. Prvo takvo mjesto je druga stepenica, koja izgleda iz daleka doduše strma, ali sa sjeverne strane prelazljiva. Ako je zaista bila druga stepenica ona točka, gdje sam posljednji put planinare vidoio, to se ne može govoriti o poteškoćama, jer prvi penjač, po svoj prilici Mallory, svladao je taj kuk za pet minuta. Iza toga planinar nabasa na podnožju piramide vrha na strmije ploče, koje prelaze u laki greben vrha. Norton je stajao tik pod ovim mjestom i drži, da je vrlo opasno kod novog snijega, ako bi se tko ovdje oskliznuo. Ja ne sumnjam, da je očeviđ pukovnika Nortona ispravan, ali bih primijetio, da se to mjesto dade obići položitim poprečnim prelazom na desno. To se razbira iz Somervellova snimka (sa 8500 m) i iz Noelova telefotografskog snimka iznad 3. logora. Takove neznatne zapreke nisu mogle planinara Malloryeva iskustva niti dugo zaustavljati niti sasvim odbiti. Posve je sigurno, da on i Irvine ne bi bili počinili pogrešan korak, čije su im posljedice previše jasno pred očima stajale.

Napokon se pomisljalo i na to, da je možda kisik zatajio. Prema mojem iskustvu čini se potpuno nevjerojatno, da bi ih to zapriječilo u napredovanju, a kamo li kod silaza. Iz Malloryeva pisamca se vidi, da su do tada samo malo kisika udisali i da je svaki od njih htio ponijeti samo dvije boce. Oni su uza to bili tako navikli na tu visinu, da je njihov potpuni slom s toga uzroka vrlo nevjerojatan.

Ja držim, da su Mallory i Irvine zaglavili od toga, što su se smrzli za noćenja pod vedrim nebom. Mallory je doduše bio kazao, da ne će počiniti nikakvo ludo smiono djelo; ali tko zna, do kakvih odluka dolaze dva čovjeka na vratima pobjede? Nije li osjećaj čežnje nadjačao glas razbora, kad je Mallory vidoio, da stoji na

dohvat cilju? Možda ga je pouzdanje u njegovu često prokušanu vještini i pouzdanje u iskusnoga pratioca zavelo na smioni pothvat. Za Irvinea znamo, da je htio baciti sve na kocku, da steče najvišu nagradu. Tko bi od nas bacio prvi kamen? Mi smo svi na tolikim gorskim velikanima prkosili buri i mraku. Tko bi od nas bio počinio to nadčovječno djelo i sebe svladao, kad bi ga dostignuće cilja mamilo?

Pitanje, da li je Mount Everest svladan, ostaje neriješeno, jer nema sigurnih dokaza. No ako se uzmu na um sve mogućnosti, nadaje se velika vjerojatnost, da su Mallory i Irvine stajali na najvišem vrhuncu zemlje.

Preveo J. P.-c.

V. PAVIČIĆ:

ZAGREB

BILJEŠKE S PUTA I IZLETA

OD DUNAVA DO OHRIDA.

Mjesec dana gledao sam pred sobom snježne vrhove Šarplanine, dok je tropsko makedonsko sunce ubijalo tijelo i dušu u vlažnoj malaričnoj vardarskoj ravnici. I kad bih uveče pogledao na visoku sjenu gordog Ljubotena i na odsjev sunčevih zadnjih zraka na kršnim i snježnim kosama i grebenima, a sa strahom očekivao opet sutrašnji dan žarenja i grijanja ovdje dolje, razumio sam mukotrpnog Macedonca, zašto tako voli ovu svoju Šar-planainu: ona mu je sveta, kao što je Indijancu svet Chimborasso ili koji drugi vrh Anda; k njoj on upire oči kao i sin daleke, hladne i surove Škotske, koji najmiličniji riječima opijevava svoju Kaledoniju... My heart is not here,... U planinama mi srce, a nije mi tu... I ako pobožnom Hindusu u Himalaji, ili kako je sveti brahmini zovu Meru, stanuju dusi i bogovi, sjene njegovih predaka, napunio je i Macedonac svoje planine živim bićima; samo to nijesu nikakove vesele grčke drijade i orejade, nego većinom tmurni dusi, gonjeni nevoljom, isto onako, kako se i njemu na ovom svijetu dešava. Pjeva on njoj lijepo: »Raspuknala Šar planina...« Ona ga je branila i brani, jer u njoj uvijek ima sklonište, ona mu daje vode rijekama, koje mu natapaju polja, a povjetarac sa divovskih vrhova hlađi mu znojno i sumorno čelo... A spava u njoj i Marko Kraljević, ali nekako izgleda kao da je zauvijek zaspao, buzdovan mu istrunuo, a konja već davno cigani prodali, a da ga nije trebalo za rep potezati....

Kad sam vidio, da ne će brdo proroku, e onda pošao prorok brdu, pa tako i ja pošao Šari planini. A bilo mi je malo i teško, jer znate onu iz moje Slavonije: A što da se penjem na brdo radi lije-

pog vidika? Stanem na bundevu, pa vidim sav Srijem, Vojvodinu i Srbiju... Ne možeš napraviti ni raspored sličan ovome: u Samoboru »fruštukat«, u hotelu na Plješivici à la cart ručati, u Jaski večerati, pa opet u Zagrebu komotno dospjeti na špricer i šnapsl... Ovdje je drugačije: ujutru popiješ pol litre bivoljeg mlijeka sus kačamak¹), u deset sati par paradajza i jedan taze bostan²), u podne: mandju³) da jadeš: piperke⁴) sos leb i sos sir, a kamo li sreće ako dobiješ čufte⁵) ili papazijaniju,⁶) popiješ čokan dva klekovače... pa da sam sebi nazoveš: »So zdravje da si, so zdravje, ubavo, ubavo...« I to još dok si niže dolje, u blizini sela, a poslije kako ti Bog da... tamo čovjek češće posumnja u onu poslovicu: Teško nogama pod ludom glavom...; bolje bi bilo: pod praznim trbuhom...

Treska.

Na svijetu postoji samo puk, plebs, rekao je davno Machiavelli. Valjda je bio i on planinar »u nedjelju« (još uvijek bolje od »nedjeljnih nadri-lovaca), pa se uvjerio o tome. Jer ako usporedim naše »purgere« planinare recimo izletnike do Samobora ili Sljemena sa građanima Skoplja — izletnicima; kao da su si braća: puni »rucksaci« tu, a i tamo, flaša na kubuse, a raznih »Mlinarica« i »Lavica« nalazi se i tamo, samo se zovu na primjer: »Kod žirafu belosvetsku prekomorsku zverku«, »Kajmakčalan« ili »k ždrebetu Markova Šarca«... Jedina je razlika, da naši purgeri već kod trećega špricera drže zdravice, kod petoga pjevaju davorije, a kod sedmoga su jenseits von Gut und Böse; dok oni kod pete rakiye postaju mrki, kod desete melankolični, pa i zapjevaju malo, dakako pazeci na svaku riječ, koju će reći.. da ih ne bi čuo koji njihov Vlah. Da Treska, Treska...

Pomislite si Vintgar u Sloveniji, da je p rosječen kroz brda preko hiljadu metara, dug desetak kilometara, a širok kao Sava... Na strmim pećinama u tom bučnom ždrijelu vise nekoliko samostana, kao da ih je netko prilijepio uz kamenje. Na početku klanca čeka te čamac, pa se njime provezeš preko virova do ulaza u samostan. Da je Dante bio »naš čovjek«, sigurno bi pribio u taj klanac tablu sa natpisom: »Lasciate ogni speranza«, dakako cirilicom i otvorio mehanu i kavanu... Još kad ti uz onaj kamen prođe kakov kršni Arnautin, poezija je potpuna... To me oduševljavalo, ova potpuna divljoća, ova prirodna sila, gdje ti slobodno nad glavom kriješte stotine orlova i sokola, dolje bući neobuzdana sila vode, kao da je Had ovdje otvorio izlaz za svoj Stix i Letu,

¹⁾ Kukuruzni kruh, ²⁾ taze bostan — svježa lubenica, ³⁾ jelo da jedeš,

⁴⁾ paprika, ⁵⁾ dva posebna jela.

bez straha, da ćeš najednoć ugledati kakovu modernu elektranu ili cementne zidove brane... a svaki taj kamen je natopljen krvlju boraca za slobodu, kakove daje samo plamina; tu se puši »tamjan miris što se k nebu diže... iz krvi za krst prolivene...« Ali da se vratimo našim građanima izletnicima, koji su također došli da uživaju u prirodi... Kao što je mnogima zadnja štacija Kraljičin zdenac, tako je i tu svima može se reći takov zdenac manastir Matka, koji se nalazi iznad klanca na zaravanku. Poveselio se ja, kako se to ljudi zanimaju športom i turistikom, kad tamo: oni svi u manastir, ali nitko u klanac, u tu otvorenu crkvu, gdje tek osjetiš pravu moć i silu Boga... Kaluđer sve već uredio: jedan momak peče i prodaje kavu, drugi rakiju, treći svijeće i ikone. A kaluđer! to mora biti posebno opisano. Ne zovu ih badave Turci: orman papaz-šumski pop. Silni su to ljudi! Eto moj prijatelj otac Inokentije, iguman! Sad će vam opojati dušu mrtvaku, da odmah poslije na gozbi zaigra po stolu »kazačik (on je baćuška Rus) i salije u sebe i oku rakije. A istom kako umije da striže svoje ovce četveronoge, a pogotovo dvonoge, svoje vjernike! Kao da u sv. Pismu stojiписано: »Striži ovce moje«, a ne »Pasi ovce moje!« Kad zapjeva:

»U livadi bel čador,
Pod čadorče čilimče,
Na čilimče skamliče...«

sasvim drugi glas je to, nego onaj u crkvi na liturgiji! Pa otac Milutin, ekonom! I on se drži sv. Pisma. Tamo se spominje često vinograd Gospodnji. Otac Milutin, kao pravi apostol, nasadio dakako četiri jutra vinograda, a kako je širokogrudan čovjek, uspjelo mi je, da kao »jeretik jeresi latinske« uvedem poštovanje sv. Martina i pečene guske, koju je on znao otprije, samo bez svetog Martina. Dokaz vam je njegova najmilija pjesma:

Kad su gusku zaklali,
Cigani su plakali...

Previše bi uzelo prostora, da opišem još druge tipove, a i bolje je da nisam, jer skoro opet kanim da se malo sastanemo i propojemo još koju liturgiju!

(Nastavit će se)

DRUŠTVENE VIJESTI

PLANINARSKA KUĆA U GORNJEM JELENJU. Potkraj prošle godine kupilo je HPD u zajednici i inicijativom agilne podružnice »Runolist« u Lokvama prilično sačuvanu i solidnu zgradu u Gornjem Jelenju, da u njoj uredi planinarsko sklonište, koje bi bilo cijelu godinu otvoreno i opskrbljeno. Ta kuća leži na nadmorskoj visini od 882 m i na raskršću prometnih cesta Lokve—Sušak (Luzinske), G. Jelenje — Lazac (izvozne) i G. Jelenje — Meja — Bakar.

U neposrednoj blizini je gostiona i osim više zgrada jedna moderna vila. Kuća je visoka 3 i pol m, pročelje ima 5 m; sagradena je g. 1921. od madiera (debelih daščica), počiva na kamenom temelju visokom pol metra iznad zemlje. U kući su 4 sobe sa kuhinjom, 2 prednje veće i 2 stražnje manje; prednje mogu se urediti kao muška i ženska spavaona s potrebnim namještajem, a u stražnje mogli bi se smjestiti kreveti jedan ponad drugoga kao na brodu. I na visokom tavanu može se postaviti veći broj skupnih ležaja. Madieri su izvana obloženi drvenom fasadom, krov je također drven, a s unutarnje strane kuća je sva ožbukana i pobijeljena. Dosadašnji vlasnik (gostioničar I. Kovačić) prije predaje uredio je kuću iznutra i izvana i krov šimlom pokrio, a sada se izrađuje i nabavlja namještaj, pa ima nade, da će se kuća još ovoga proljeća otvoriti i predati svečanim načinom na uporabu planinara. Uprava je kuće povjerena HPD podružnici »Runolist« u Lokvama. Središnjica je dala polovicu kupovnine (D 25.000), pod uvjetom da se kuća prenese gruntovno na HPD u Zagrebu, dok je bivši Oblasni odbor zagrebačke oblasne samouprave na inicijativu g. dra. I. Krajača dao potporu od D 5000.

Time dobiva HPD jednu kuću više, koja će biti kroz cijelu godinu opskrbljena, a leži na vrlo zgodnoj i istaknutoj točki u neznatnoj udaljenosti od najviših vrhunaca Gorskog Kotara Rišnjaka (1528 m) i Snježnika (1506 m), pa može služiti i kao uporište prelaza na primorske planine (preko Platka) Obruč, Suhi vrh, Pakleno (hrvatski Colorado!) i dr. Osim toga to je podesno uporište za zimski sport, jer стоји na priličnoj nadmorskoj visini, a u okolini se steru prostrane livade sa strmim i položitim stranama; a ljeti može da služi i kao pristalo zračno odmaralište, jer u blizini ima gustih jelovih šuma, zelenih brežuljaka i visokih izletišta s prekrasnim vidikom s jedne strane na Jadran, a s druge na šumoviti Gorski Kotar.

Prilaz do kuće ide sa stanicā Lokve, Fužina, Meja i Bakar i traje oko 2 do 2 i pol sata hoda. Sada će se moći ljetni izlet na Rišnjak iz Zagreba i Primorja izvesti od popodneva u subotu do kasne večeri u nedjelju, i to tako, da se prenoći u ovoj kući i sutradan u ranu zoru kreće na vrh Rišnjaka ili Snježnika. Put iz ove kuće na ta dva vrha vodi velikim dijelom po dobroj šumskoj cesti i jest bez sumnje najlakši od svih drugih brojnih uzlaza iz Gorskog Kotara.

PRIPRAVE ZA PLANINARSKU KUĆU NA KLEKU. Poslije izgradnje planinarske kuće na Bijelim Stijenama HPD središnjica u Zagrebu uvrstila je u program svoga produktivnoga rada gradnju planinarske kuće na Kleku kraj Ogulina, pa su naši izaslanici u prošloj godini ponovo tražili na vrhu i pod vrhom Kleka podesno mjesto za gradilište. Jedni planinari predlažu gradnju na samom vrhu ili tik pod njim s južne ili zapadne strane, a drugi hoće da se gradi dalje ispod vrha na otvorenoj terasi (oko 950 m) kraj označenog puta, što vodi iz Musulin potoka prema Potkleku i dalje na vrh. Odavle se pruža vidik i prema Ogulinu i prema Bijelim Stijenama kao i na okomite stijene Kleka. Prva osnova ima prednost sa čisto planinarskog gledišta, ali

iziskuje znatno veći trošak radi teške dopreme gradiva, a kuća bi za nevremena i u cijoj zimi bila teško pristupna radi izloženog položaja. Gradnja po drugoj osnovi bila bi jamačno ne samo jeftinija, nego i s praktičnog gledišta podesnija, jer do te točke mogu u svako doba godine doprijeti i obični nedjeljni izletnici, te bi kuća, otvorena i opskrbljena kroz cijelu godinu, mogla računati na brojniji posjet.

HPD središnjica u Zagrebu u sporazumu s predstavnicima HPD podružnice »Klek« u Ogulinu обратила se prošle godine na direkciju šuma imovne općine Ogulinske molbom za odstup potrebnog zemljišta za gradnju te planinarske kuće, te je već dobila načelno rješenje, da nam se može odstupiti potrebljeno zemljište uz primjerenu godišnju zakupninu.

Na naše lanske molbe ministarstvu trgovine i industrije i Oblasnim odborima zagrebačke, osječke i primorsko-krajiške samouprave za prinose toj gradnji, prvi se spremno odazvao bivši Oblasni odbor osječke samouprave i poslao nam prinos od D 5000, na čemu mu i ovim putem izričemo usrđnu hvalu. Nema sumnje, da će izgradnja planinarske kuće na Kleku, na toj vрletnoj Alpi u malom i sjajnom razgledištu, na koji su se već dosad rado uspijeli toliki planinari i izletnici, u znatnoj mjeri pospješiti razvoj ne samo planinarstva, nego i prometa stranaca uopće, a time poslužiti i gospodarskoj privredi ovoga kraja.

NOVOTNIJEV PUT NA MEDVEDNICU. Članovi novo osnovane »Omladinske sekcije« HPD-a središnjice u Zagrebu, gg. Dragutin Rant i I. Škaberna dovršili su jesen u toku rada oko označivanja putova na Medvednici jedan na novo označeni, do sada vrlo malo poznati put. Taj počinje na Kraljičnom zdencu te se lijevom stranom Medvedgradske doline u vrlo laganim usponima uzdiže do ispod samu piramidu na vrhu Sljemena, pa je vrlo podesan za ljetno doba, jer ide od veće česti po hladu i sjeni ispod krošnjatih stabala. Ujedno su predložili, da se taj zgodni i lijepi put nazove imenom našega vrlo zaslužnog člana blagopokojnog Vjekoslava Novotnija, koji je prvi, i to kroz decenije označivao puteve i staze na Medvednici.

Središnji upravni odbor sa zahvalom je prihvatio taj predlog i zaključio, da se taj novi put prozove Novotnijevim imenom u znak počasti i zahvalnosti velikom našem pokojniku za njegov neprocjenjivi rad u ono doba, kad je još nad našom Medvednicom ležao potpuni mrak planinarstva.

OMLADINSKA SEKCIJA HPD-a. Inicijativom naših odbornika gg. Vlatka Zenza i Slavka Hitzthaleru osnovana je nedavno »Omladinska sekcija HPD-a«. Svrha je organizacije okupljati omladinu, u koje je razvijen osjećaj ljubavi za prirodu i planinarstvo, davati joj prilike i zgodno polje, da prema svojim sposobnostima razvija koristan rad za dalji napredak planinarstva, voditi je u časovima dokolice i odmora na krilo prirode i tako čuvati od loših uticaja današnjeg gradskog života.

Članovi omladinske sekcije poduzimat će zajedničke izlete, održavat će svoje posebne sastanke, pa na taj način nastojati, da se među članovima razvija, odnosno učvršćuje drugarski duh, a ljubav za prirodu i planine nijeti i razgrijeva.

Članovi omladinske sekcije sudjelovat će i na zajedničkim izletima, potpomagati svagdje i u svakoj prilici rad HPD-a; stoga se pozivaju svi muški članovi HPD-a središnjice u Zagrebu, u dobi od 16.—25. godine, koji još nisu pristupili sekciji, da svoj pristup što prije prijave u društvenoj poslovni Dolac br. 1. (Barutulićeva palača).

»PLANINARSKA SVADBA«. Na našoj ovogodišnjoj društvenoj reduti »Noć na Velebitu« bila je vanredna senzacija vrlo uspjela izvedba »planinarske svadbe«, koju je s originalnim plesom uz t. zv. šramel-kvartet prika-

zala skupina od 16 mlađih planinarki i planinara u tirolskoj i štajerskoj nošnji. Ta je točka izazvala toliko oduševljenje i dugotrajno burno odobravanje, da se na sveopći zahtjev morala ponoviti. Naši dnevnički »Novosti« i »Hrvat« donijeli su o toj redući vrlo opširne izvještaje, koji su puni hvale i priznanja, a popularni ilustrirani »Svijet« domio je u br. 7. od 9. II. uz kratki opis pet sjajnih reprodukcija sa ove redute.

Istu »planinarsku svadbu« sa plesom izvela je spomenuta planinarska skupina 9. II. o. g. na vrlo animiranoj pokladnoj zabavi naše agilne podružnice »Velebit« na Sušaku, te je ubrala živo odobravanje mnogobrojne publike, koja je dupkom napunila prostranu dvoranu tamošnjeg kina. Uz plesače zabavu je posjetilo iz Zagreba još šest članova središnjice, a među njima društveni predsjednik i dva odbornika, koji su se i tom prigodom uvjerili, kako velike simpatije uživaju naši planinarski drugovi u svim tamošnjim krugovima. A za tim moralnim nije valjda zaostao ni materijalni uspjeh zabave.

NAŠE SLIKE. Biokovo. Foto: L. Griesbach. Biokovo je ponos i dika kršne Dalmacije. To priznaju mnogi, koji su ga u njegovu sjaju jednom s mora ugledali ili se s njegovih vrhova narajili veličajnih vidika. Biokovo je najviši vrhunac gorskog lanca, što se stere uz morsku obalu srednje Dalmacije od Kozjaka preko Mosora i njega sve do Neretve. To je po visini iza Orjena (1895 m) druga (sa vrhom Sv. Jure 1762 m), a po obliku najdivnija gora u toj čarobnoj zemlji. Ponosno se diže iz mora kao impozantan vidikovac, sa kojega se pruža jedna od najširih i najljepših panorama na Jadran i na bosanskohercegovačke planine. Nema sumnje, da mu u tom pogledu nema preanca ni u nebotičnim Alpama. S morske je strane Biokovo od veće česti kršovito i golo kao Velebit i Mosor, pa se njegove visoke stijene mjestimice ruše više stotina metara okomito prema morskoj obali, dok je sa sjeverne kopnene strane šumovito kao Velebit i lakše pristupno. Biokovo je znamenito i kao prirodna pojava. Na njegovu se vrhu sukobljuju sjever i jug, pa zato su njegove bure i mećave tako opasne i strašne. Na njem raste, što je rijetkost, trojaka flora: na južnim obroncima mediteranska, na vrhovima alpinska, a na sjevernoj strani pontska. Na toj sjajnoj i veličajnoj planini spremi HPD središnjica u Zagrebu u sporazumu sa svojim podružnicama »Biokovo« u Makarskoj i »Borak« u Kraju-Podgori gradnju planinarske kuće, u koju mu je svrhu bivši Oblasni odbor zagrebačke samouprave na inicijativu g. dra. I. Krajača doznačio pripomoći od D 20.000.

Pogled na vrh Mount Everesta. Foto: Somervell. Opis te slike vidi u Odellovu članku o Mount Everestu.

SADRŽAJ: Prof. J. Pasarić: Dr. Ivan Krajač (str. 29.). — Dr. Smiljana Mikačić: Planina i zdravlje (str. 33.). N. Odell, preveo J. P-ć: Na vrh Mount Everesta (str. 43.). — V. Pavličić: Od Dunava do Ohrida (str. 55.). — Društvene vijesti: Planinarska kuća u Gornjem Jelenju (58.) — Priprave za planinarsku kuću na Kleku (58.) — Novotnijev put na Medvednici (59.) — Omladinska sekcija HPD-a (str. 59.) — »Planinarska svadba« (59.) Naše slike (60.).

»Hrvatski Planinar« izlazi 10 puta na godinu; pretplata stoji godišnje D 50 (za dake i naučnike D 40); za inozemstvo D 70. — Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.